

Les Brigades Internacionals

El paper de la Unió Soviètica i el control ideològic

**UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

Ramon Romero Coma

NIUB: 16322832

Tutora: Dra. Teresa Abelló Güell

Juny 2018

Resum

El present treball es tracta d'un estat de la qüestió entorn la relació entre la Unió Soviètica i de les Brigades Internacionals, centrant-se més precisament en el control ideològic i en les purgues que es varen produir en el sí del cos de voluntaris internacionals. L'objectiu d'aquest és analitzar el que la bibliografia més recent diu sobre aquests aspectes, i trobar quin és l'estat de les investigacions avui en dia.

Abstract

The present work is about the state of the art around the relation between the Soviet Union and the International Brigades, focusing more precisely on the ideological control and in the purges that took place inside the international volunteers' corps. The objective is to analyze what the most recent bibliography says about these issues, and to find the state of the investigations nowadays.

Paraules clau

Brigades Internacionals, Guerra Civil, Unió Soviètica, Internacional Comunista, control ideològic, purgues

Keywords

International Brigades, Civil War, Soviet Union, Communist International, ideological control, purges.

Índex

1. Introducció	4-7
2. Brigades Internacionals en la Guerra Civil	8
Internacionalització de la Guerra Civil	8-9
Les Brigades Internacionals durant la guerra	9-13
Els brigadistes	13-17
Historiografia de les Brigades Internacionals	17-23
3. L'URSS i la Guerra Civil	24
Stalin i l'ajuda a la República	24-27
La creació de les Brigades Internacionals	27-29
Naturalesa de les Brigades Internacionals	29-34
4. Purgues i repressió	35-36
Control i vigilància	36-40
Purgues	40-49
5. Conclusions	50-54
6. Bibliografia	55-56
7. Annexos	57-62

1. INTRODUCCIÓ

Durant la Guerra Civil espanyola, desenes de milers de voluntaris de més de 50 països van prendre la desinteressada decisió de viatjar a Espanya per lluitar a favor del govern de la República. Provenien de diferents orígens socials i polítics, i cada un d'ells va decidir unir-se a la lluita motivats per les seves conviccions ideològiques personals. La seva experiència configurarà sens dubte una de les històries amb un component humà més potent de tot el segle XX. És per això que des d'ençà, ha captivat l'atenció d'una notable part de la societat i del món acadèmic, i encara avui és un tema que segueix suscitant més interès que mai.

Enquadrats dins les Brigades Internacionals (BI), aquests voluntaris que lliurement van decidir arriscar la seva vida per unes causes, van poder comprovar com les Brigades no eren un cos on existís la llibertat per la qual molts van decidir anar a Espanya a lluitar. Són nombrosos els testimonis que des d'aleshores van alçar la veu per denunciar com en el sí de les BI existí un control ideològic que podia derivar en persecució i en purgues si algú es mostrava obertament crític o donava mostres de desviacionisme envers les polítiques de la Internacional Comunista. Però si bé trobem diversos testimonis d'ex brigadistes que denunciïn obertament aquestes pràctiques, quan analitzem la bibliografia produïda per historiadors, es plasma el fet que el control ideològic i les purgues són dos aspectes molt poc estudiats per als investigadors en comparació amb altres àrees sobre les BI, les quals avui en dia són ben conegudes ja que han estat abordades profundament.

El fet de llegir aquests durs testimonis d' alguns ex brigadistes, juntament amb el fet de comprovar com en la historiografia hi havia molts buits i silencis respecte aquest tema, van causar un gran interès i curiositat en mi, motivant-me a enforçar el treball sobre les Brigades Internacionals des d'aquest poc conegut aspecte.

L'objectiu principal del treball és el d'analitzar com la historiografia actual tracta la relació de les Brigades amb la Unió Soviètica, i més concretament quin és l'estat de la qüestió sobre l'esmentat control ideològic i les purgues.

En un primer apartat, a mode de contextualització, es tractarà breument la internacionalització de la Guerra Civil – fruit de la qual neixen les Brigades Internacionals – i el pas de les Brigades pel conflicte. Seguidament parlaré sobre els brigadistes, mostrant quines són les seves xifres, de quins orígens socials i polítics provenien i quines eren les seves principals motivacions. A continuació es farà un resum de l'evolució de la historiografia des del mateix conflicte fins als nostres dies.

A continuació s'entrarà al nucli del treball, tractant més concretament el tema principal, i entrant a analitzar ja quin és l'estat de la qüestió sobre els diferents aspectes (la participació de l'URSS en la Guerra Civil i la seva relació entorn les BI, i el control ideològic i les purgues que es van produir en el sí del cos de voluntaris).

Per a la realització d'aquest treball s'ha consultat diversa bibliografia, sent majoritàriament llibres monogràfics, com també alguns articles de revista.

Per a l'elecció de la bibliografia, i per tal de dur a terme un estat de la qüestió més concret, he acotat les obres consultades. D'aquesta manera, només s'han consultat les obres publicades des del 60è aniversari de l'inici de la Guerra Civil (és a dir, a partir de 1996) i he tractat de que la majoria d'obres siguin d'autors espanyols per tal d'obtenir la visió acadèmica que predomina Espanya, ja que m'interessava plasmar la imatge que els acadèmics nacionals aportaven sobre un fet històric que encara avui causa polèmica i desacord a l'Estat espanyol. Per tant, tot i que s'ha acotat majoritàriament la bibliografia a historiadors espanyols, ha estat necessari també consultar algunes obres d'autors estrangers per tal d'obtenir també un punt de vista més distant als esdeveniments ja que es plasma perfectament com en la historiografia espanyola predominen més els prejudicis ideològics en les obres sobre la Guerra Civil. Per aquesta raó, hi ha dues obres que han estat escrites per autors estrangers: la de Rémi Skputelsky¹ (autor especialitzat en la Guerra Civil espanyola i en les BI) i la de Michael Alpert² (expert també en la Guerra Civil i en l'exèrcit republicà). El llibre de l'historiador francès, com veurem, ha resultat cabdal per a tractar el tema del control ideològic i de les purgues ja que és l'autor que més extensament tracta aquest aspecte, i la seva visió exterior fa que abordi un tema tan complex i incòmode com aquest des d'una gran objectivitat, tal com correspon a l'historiador. La seva obra és fruit d'un gran treball d'investigació i documentació, ja que en ella treballa no només amb multitud de fonts secundàries, sinó que és un dels autors que més tracta amb les fonts primàries. A més a més, és dels primers que va veure en els arxius soviètics la possibilitat d'obrir noves línies d'investigació. Per això, i pel fet de que dedica un considerable espai a tractar els aspectes en els quals em centro, ha resultat un dels autors que més ha interessat per al treball.

Si bé hi ha nombrosos autors espanyols que han dedicar la major part de les seves investigacions a les Brigades Internacionals (com per exemple, Manuel Requena o Mª Lourdes Prades), també hi ha autors estrangers que són experts en aquest tema i que tenen com a objectiu principal de les seves investigacions la Guerra Civil i les Brigades

¹ Skoutelsky, R. (2006). *Novedad en el frente: las Brigadas Internacionales en la guerra civil*, Madrid: Temas de Hoy.

² Alpert, M., (2007), *El Ejército Popular de la República 1936-1939*, Madrid: Crítica.

Internacionals. Si no he escollit les seves obres i m'he centrat gairebé exclusivament entorn la historiografia espanyola és pels motius ja esmentats.

En relació a la historiografia espanyola, s'han consultat nombrosos autors per tal d'enriquir el debat historiogràfic i per realitzar un estat de la qüestió més complet que no obviés cap de les tendències. Per aquesta raó, per exemple, s'han consultat les obres de Ricardo de la Cierva³ i de César Vidal⁴, ambdós sostenidors de les postures pro franquistes, molt més concretament el primer dels dos autors, que al llarg de tota la seva carrera com a historiador fou un defensor a ultrança del règim de Franco i dels seus components ideològics. Per tal de dur a terme un estat de la qüestió amb condicions, s'han de tenir en compte totes les visions sobre un mateix aspecte, i és per això considero que el treball ha d'incloure aquestes dues obres.

Hi ha obres de síntesis que si bé gairebé no s'usen per a l'estat de la qüestió, sí que resulten molt adequades per introduir-se ràpidament en un fet històric si el lector no és un expert. En aquest cas, l'obra de Jaume Claret⁵ resulta ser una molt bona síntesis sobre el pas de les Brigades Internacionals per la Guerra Civil. Si bé no entra gaire en debats ni tampoc fa gaire ús de les fonts primàries (fet comprensible en una obra que té com a objectiu ser exclusivament de síntesis) resulta molt útil per tractar aspectes que no són l'objectiu principal del treball, com per exemple a l'hora de contextualitzar les BI.

Contràriament a les obres de síntesis com la de Jaume Claret, les memòries, tot i no ser usades per contextualitzar, sí que resulten cabdals per tal de tractar l'objecte d'estudi d'aquest treball. Com s'ha esmentat, i tal com es plasmarà al llarg del treball, el control ideològic i les purgues són un tema poc tractat directament en la historiografia acadèmica. En canvi, les memòries d'alguns ex brigadistes sí que aporten molta informació directa sobre aquests aspectes, i resulten molt importants a l'hora d'obtenir un estat de la qüestió complet i que tingui en compte tots els tipus d'obres. Tot i que no seran les úniques consultades, les memòries de l'ex comissari polític de les Brigades Sygmunt Stein⁶ aporten informació molt concreta sobre el tema d'estudi.

Quan es treballa sobre les BI, resulta també important tenir en compte tota la informació en línia que podem obtenir a través de la web. Com veurem, són nombrosos els portals que

³ Cierva, R. de la (1997), *Brigadas Internacionales 1939-1996: La verdadera historia. Mentira histórica y error de Estado*, Madrid: Fénix.

⁴ Vidal, C. (2006), *Las Brigadas Internacionales* (3ª ed.), Madrid: Espasa.

⁵ Claret, J. (2016), *Breve historia de las Brigadas Internacionales*, Madrid: Catarata.

⁶ Stein, S. (2014), *Brigades Internacionals. La fi d'un mite*, Barcelona: Edicions de 1984.

tenen com a objectiu l'estudi i la investigació de les Brigades, així com la divulgació de la seva memòria. Així doncs, tot i que per al treball s'ha usat molt poca informació extreta d'aquests portals, és necessari tenir en compte la seva existència i la seva destacable tasca.

2. BRIGADES INTERNACIONALS EN LA GUERRA CIVIL

Internacionalització de la Guerra Civil

La Guerra Civil espanyola, tot i que en el seu origen fou un conflicte intern, va repercutir de gran manera en les complicades relacions internacionals que existien en la segona meitat de la dècada dels anys 30 a Europa. En aquells moments, existia una pugna ideològica, política, diplomàtica i estratègica entre les potències democràtiques, les potències feixistes i la Unió Soviètica. La possibilitat de que es repetís un conflicte semblant a la Primera Guerra Mundial estava cada vegada més pròxima.

Amb el fracàs del cop d'Estat iniciat pel bàndol revoltat – i amb la certesa que davant l'estancament del conflicte s'iniciava així una guerra civil – els dos bàndols van buscar ràpidament ajuda internacional. Si bé Franco va rebre de forma immediata l'ajuda d'Alemanya, Itàlia i Portugal, les potències democràtiques (com França i Gran Bretanya) van procurar aconseguir un aïllament del conflicte ja que la guerra d'Espanya podia complicar encara més el complex joc estratègic que s'estava desenvolupant a escala europea. Davant del creixent clima de tensió en l'escena internacional, la prioritat màxima de Gran Bretanya i França va ser l'anomenada política d'apaivagament⁷. Aquesta política que consistí en rebaixar l'escalada de tensió internacional a canvi de no sancionar a les potències feixistes davant l'incompliment dels acords (com per exemple els de Versalles, o en el cas de la Guerra Civil, el de No Intervenció). Com diu Casanova, aquesta política consistia en evitar una nova guerra a canvi d'acceptar les demandes de les dictadures feixistes⁸. D'aquesta manera, a finals d'agost de 1936, 27 estats europeus (entre els quals també Alemanya, Itàlia, Portugal i la Unió Soviètica) van signar l'Acord de No Intervenció a Espanya, on decidien «abstenir-se rigorosament de tota ingerència, directa o indirecta, en els assumptes interns d'aquest país», i prohibien «l'exportació ... reexportació i el trànsit a Espanya, possessions espanyoles o zona espanyola de Marroc, de tota classe d'armes, municions i material de guerra»⁹. Per tal de controlar el compliment d'aquest acord, es creà el 9 de setembre un Comitè de No Intervenció amb seu a Londres.

El govern de la República va poder comprovar ben aviat les dificultats que tindria per aconseguir ajuda internacional. Acabaria rebent una tímida ajuda per part del govern mexicà, i també rebria ajuda per part de la Unió Soviètica (pagada amb el denominat «or de

⁷ Casanova, J. (2007), *República y guerra civil*, Barcelona: Crítica, p. 213.

⁸ *Ibíd.* p. 262.

⁹ *Ibíd.* pp. 265-266.

Moscou»). L'ajuda i la intervenció soviètica a Espanya serà tractada de forma detallada més endavant.

No hi ha cap dubte de que l'ajuda internacional rebuda pels dos bàndols durant els primers mesos de guerra va resultar vital perquè ambdós poguessin continuar combatent. L'ajuda de Hitler i Mussolini va permetre que l'exèrcit revoltat entrés a la Península per poder avançar cap a Madrid. Per l'altra banda, l'ajuda soviètica va contribuir de forma decisiva a la defensa de Madrid¹⁰. És evident que si les tropes de Franco haguessin pres Madrid durant els primers mesos del conflicte, la derrota de la República hagués estat un fet.

Però a la pràctica, la política de No Intervenció es va convertir en una farsa ja que Franco no va deixar de rebre ajuda per part d'Alemanya, Itàlia i Portugal; i la República, per la seva part, va començar a rebre material de la Unió Soviètica a partir de l'octubre. Podríem dir, doncs, que a partir de l'octubre de 1936, la guerra ja no era un assumpte espanyol, sinó que havia esdevingut un conflicte internacional. Llògicament, la Guerra Civil espanyola va ser enfocada per cada un dels Estats en funció dels seus interessos geoestratègics. Així doncs, la guerra a Espanya va anar molt més enllà d'un conflicte local ja que va causar un clar impacte internacional. Fins a cert punt és això una evidència, que una gran quantitat d'historiadors han vist en aquest conflicte una part més de la crisi que derivà en la Segona Guerra Mundial.

Brigades Internacionals en la Guerra Civil espanyola

Com és sabut, la creació de les Brigades Internacionals va ser fruit de la voluntat de la III Internacional Comunista¹¹ de crear i organitzar un cos de voluntaris estrangers per tal de que lluitessin a favor del govern de la República. Aquesta decisió fou presa oficialment el 18 de setembre de 1936¹². Sobre la creació de les Brigades Internacionals i la seva relació amb la Comintern i la Unió Soviètica, es parlarà àmpliament més endavant.

Hem de tenir en compte que els primers voluntaris estrangers són els que ja es trobaven a Espanya quan es va iniciar l'aixecament militar (i molt abans que es creessin oficialment les Brigades Internacionals). Eren, la majoria, refugiats polítics dels seus països d'origen, que generalment tenien un alt grau de conscienciació política. També cal destacar que entre aquests primers voluntaris estrangers hi havia la presència d'atletes que es trobaven a

¹⁰ *Ibid.* pp. 261-262.

¹¹ També coneguda com a Comintern. Va ser fundada el 1919 per iniciativa de Lenin.

¹² Requena, M. (2004), "Las Brigadas Internacionales: una aproximación historiográfica", *Ayer*, 56, 11-36, p. 27.

Barcelona ja que havien vingut a participar a l'Olimpiada Popular¹³. Julián Casanova xifra en alguns centenars els atletes que es van integrar en les diferents columnes que des de Catalunya es van dirigir al front d'Aragó l'estiu de 1936¹⁴. A aquests voluntaris internacionals es van anar sumant, ja des de les primeres setmanes del conflicte, altres que anaren creuant la frontera per incorporar-se a la lluita. Aquests primers estrangers que van decidir quedar-se o venir a Espanya a lluitar, es van sumar a les diferents columnes milicianes espanyoles (organitzades per partits o organitzacions polítiques com el PSUC, el POUM o la CNT-FAI entre d'altres), o bé van optar per crear i integrar-se en grups propis d'estrangers¹⁵. Per exemple, alguns britànics van formar la Centúria Tom Mann; i Hans Beimler, juntament amb alguns alemanys més, va organitzar la Centúria Thälmann l'agost de 1936.

Com hem vist, els primers voluntaris estrangers van venir i unir-se a la lluita espontàniament, però aquesta seria la excepció. Majoritàriament, el seu trasllat a Espanya no va ser fruit d'un impuls espontani a causa de les seves conviccions, sinó que va respondre a la voluntat de la Comintern de crear les Brigades Internacionals per tal de vehicular i enquadrar als futurs brigadistes¹⁶. No obstant, cal remarcar que al llarg de tot el conflicte, va haver-hi estrangers que van decidir no allistar-se a les BI, preferint combatre en altres unitats de l'exèrcit republicà, o bé seguint combatent en les diferents milícies. Fins i tot alguns estrangers es van negar a allistar-se a les BI després de que el govern republicà obligués a tots els estrangers a enquadrar-se a les BI¹⁷. Un d'aquests casos seria el del famós escriptor George Orwell, que va decidir incorporar-se a les columnes del POUM. No es pot afirmar, doncs, que tots els estrangers que van combatre a Espanya en defensa de la República ho fessin dins l'estructura de les BI.

Albacete fou la ciutat escollida pel govern espanyol per tal de situar la base principal de les BI a Espanya. Els primers voluntaris internacionals van arribar a Albacete el 14 d'octubre de 1936. Les primeres cinc brigades (de la XI a la XV) es van crear de forma successiva i amb numeració correlativa entre l'octubre de 1936 i el gener de 1937¹⁸. Cada una d'elles comptava amb entre tres i quatre batallons, formats generalment en funció de la nacionalitat o l'idioma. L'objectiu d'aquesta mesura era la d'atorgar major cohesió i facilitar la

¹³ Fou un esdeveniment esportiu que s'havia de celebrar a Barcelona entre el 19 i el 26 de juny de 1936. A causa de l'alçament militar, l'Olimpiada Popular va ser cancel·lada. Aquest esdeveniment va ser organitzat com a protesta per als Jocs Olímpics de Berlín, celebrats l'agost del mateix any a l'Alemanya nazi.

¹⁴ Casanova, J., p. 275.

¹⁵ Claret, J., p. 39.

¹⁶ *Ibid.* p. 24.

¹⁷ Vidal, C., p. 69.

¹⁸ Claret, J., p. 31.

comunicació entre els seus integrants. Més endavant, es van crear també la 150ª Brigada (que durà poc, tan sols entre el maig i l'agost del 1937) i la CXXIX, tot i que a les alçades que es creà, la major part dels seus components eren ja espanyols¹⁹.

Les Brigades Internacionals van ser utilitzades bàsicament com a tropes de xoc. Aquesta perillosa funció – juntament amb el fet de participar en totes les principals batalles de la guerra – va provocar un elevat nombre de baixes. Per tal d'il·lustrar l'elevat nombre de baixes, Jaume Claret aporta tres exemples molt esclaridors: el 15 de novembre de 1936, la XI BI havia perdut el 40% dels seus efectius; a començaments de desembre del mateix any la XII només comptava amb la meitat dels seus homes; i a la batalla del Jarama van morir prop del 10% del total dels brigadistes que van passar per Espanya²⁰.

A causa del gran nombre de baixes i del desgast sofert en combat, resultava cada vegada més difícil cobrir les baixes amb voluntaris estrangers. Aquest fet provocà que s'hagués de recórrer cada vegada més a unitats espanyoles per tal de cobrir els buits. Tot i que el nom de Brigades Internacionals es va mantenir (i tot i que la Comintern seguís impulsant la campanya de reclutament), es pot afirmar que aquestes unitats que havien nascut amb la voluntat d'enquadrar tan sols a estrangers es van anar “espanyolitzant”. Així doncs, al desembre de 1937, entre el 57²¹ el 60²² per cent dels brigadistes eren, en realitat, espanyols. A partir de finals de 1937, el declivi de les BI va ser pronunciat²³. L'allargament de la guerra i el progressiu empitjorament de la situació militar republicana va frenar l'entusiasme i la voluntat d'allistar-se de potencials nous brigadistes, provocant que el nombre de voluntaris internacionals s'anés reduint. A més a més, el cansament acumulat, el desgast a causa de les baixes i de la naturalesa de tropes de xoc, les diferències ideològiques entre els voluntaris, i en molts casos, el control ideològic també van afavorir a provocar el desgast dels brigadistes.

El 21 de setembre, Juan Negrín – que aleshores era el president del govern de la República – va anunciar davant l'Assemblea general de la Societat de Nacions la retirada immediata i sense condicions de tots els efectius no espanyols de l'Exèrcit Popular. El seu objectiu principal a l'hora de dur a terme aquesta mesura era que el bàndol franquista fes el mateix²⁴. Resulta realment interessant l'apunt – ambdós en el mateix sentit – que tant César Vidal²⁵ com Jaume Claret²⁶ fan sobre la decisió de retirada de les Brigades Internacionals.

¹⁹ Alpert, M., p. 253.

²⁰ Claret, J., p. 55.

²¹ Alpert, M., p. 251.

²² Claret, J., p. 33.

²³ Skoutelsky, R., p. 225.

²⁴ Casanova, J., p. 280.

²⁵ Vidal, C., p. 330.

²⁶ Claret, J., p. 80.

Segons el seu parer, la decisió de Negrín es tractava d'una mesura intel·ligent, i era un risc fins a cert punt calculat ja que a finals de l'estiu de 1938 el nombre d'estrangers que lluitaven a favor de la República s'havia reduït, com ja hem vist, dràsticament. Si a finals de 1937, com hem vist, el nombre d'estrangers dins les BI rondava tan sols el 40%, al setembre de 1938 només quedaven a Espanya aproximadament uns 13.000 brigadistes²⁷ dels aproximadament 32.000 que van estar-hi al llarg de tota la guerra; és a dir, només un terç del total. Conseqüentment, amb aquesta mesura, el president del govern republicà donava una mostra de bona fe a canvi de perdre un nombre de tropes ja relativament reduït i amb un valor militar que havia disminuït després del desgast acumulat a causa del cansament i l'alt nombre de baixes. Tal com diu Vidal: «*Como precio para una operación diplomática que podía revertir en la alianza con las potencias occidentales y la salvación de la República, el gasto era ciertamente moderado*»²⁸.

Per esmentar un contrapunt a aquesta visió que aporten aquests dos historiadors, ens podríem fixar en la declaració de Ricardo de la Cierva. Segons ell – tot i que no esmenta d'on hauria tret la informació per a tal afirmació – la decisió de retirar els voluntaris internacionals va ser realment de Stalin, i no de Negrín²⁹. De tots els historiadors que s'han consultat, és l'únic que aporta aquesta visió diferent sobre la decisió de retirar les BI. A més, no ho fa des d'una base sòlida, motiu pel qual, com veurem, és durament criticat per altres historiadors. Realment la seva afirmació sí que té lògica dins la seva mentalitat, ja que al llarg de la seva obra, com es comprovarà, defensa que les Brigades Internacionals varen ser «l'exèrcit de la Comintern». Si aquesta fos la veritat, tindria sentit que Stalin fos qui tingués el poder sobre “les seves tropes”.

Deixant de banda aquestes afirmacions, el gest de Negrín no tingué correspondència en el bàndol rebel ja que a aquestes altures de la guerra Franco no tenia pensat fer cap mena de concessió. Les tropes de Hitler i Mussolini continuarien combatent al costat de l'exèrcit revoltat. Per a les democràcies occidentals, la República no era una prioritat, com s'havia demostrat des que l'acord de No Intervenció havia demostrat ser paper mullat. El 8 d'octubre de 1938, els voluntaris estrangers de les Brigades Internacionals es van retirar dels combats, i el dia 28 del mateix mes van desfilar per darrera vegada per Barcelona.

Després de que s'ordenés la retirada del front dels brigadistes, encara es van quedar a Espanya entre 5.000 i 6.000 voluntaris internacionals³⁰ ja fos per convicció o per que els era impossible tornar als seus països d'origen. Tot i que en alguns casos van intentar recuperar

²⁷ *Ibíd.*

²⁸ Vidal, C., p. 330.

²⁹ Cierva, R. de la, p. 154.

³⁰ Claret, J., p. 83.

antigues unitats, ben aviat es veurien obligats a creuar la frontera amb França, on els esperava l'internament en camps de presoners francesos, com el d'Argelers, Gurs o Saint-Cyprien. És interessant al menys esmentar la reaparició de la figura de l'apàtrida, ja que en molts casos els hi suposava un gran perill tornar als seus països d'origen si no volien patir les conseqüències d'haver participat a la guerra al costat del bàndol republicà. Sens dubte, durant els anys posteriors al conflicte, la figura del brigadista resultava molt incòmode per a certs països, i molts dels que havien vingut a lluitar en defensa de la República o en contra del feixisme va ser perseguits.

Els brigadistes

El nombre exacte de brigadistes sempre ha estat motiu de polèmica, sovint interessada. El notable ball de xifres que els diferents investigadors han anat donant al llarg dels anys s'explica, per una banda, a causa de la dificultat d'aquests de comptabilitzar de forma sòlida el nombre total; i per altra banda, per raons propagandístiques. En aquest cas, els historiadors que segueixen la línia franquista (com per exemple, Ricardo de la Cierva) han inflat sempre les xifres per tal d'augmentar la influència comunista i per remarcar el caràcter estranger de les tropes que van donar suport a la República.

Durant molt de temps, s'havia donat com a xifra més fiable la que establí Andreu Castells el 1974³¹, que fixava la xifra de brigadistes estrangers en 59.380³². Actualment, la xifra que compta amb el major acceptació entre els investigadors i que apareix com a referència en gairebé totes les obres més recents és la que aporta Rémi Skoutelsky, que afirma que el nombre de brigadistes s'hauria de situar entre els 32.000 i els 35.000 efectius³³. L'historiador francès – que està especialitzat en la Guerra Civil espanyola, doctorant-se a la Sorbona amb una tesis sobre els brigadistes francesos – aporta aquesta xifra després d'haver tingut accés als documents guardats als arxius de la Comintern³⁴. És per això que la informació que aporta és tan valorada per els altres historiadors.

Hem de tenir en compte que sobre el terreny, la mitjana de brigadistes que es trobaven simultàniament a Espanya s'hauria de situar al voltant dels 15.000³⁵. Aquest fet és degut a causa de que generalment, les estàncies van ser curtes i els relleus freqüents.

³¹ Castells, A., (1974), *Las Brigadas internacionales de la guerra de España*, Esplugues de Llobregat: Ariel.

³² Claret, J., p. 35.

³³ Skoutelsky, R., p. 393.

³⁴ Documents que es troben a l'Arxiu Estatal d'Història Social i Política de Rússia (AEHSPR, RGASPI en rus), localitzat a Moscou.

³⁵ Claret, J., p. 36.

Com s'ha comentat, la xifra de brigadistes és encara avui en dia motiu de discussió ja que no tots els autors accepten la informació aportada per Skoutelsky. S'ha de remarcar, però, que els que el desmenteixen són avui en dia una minoria. Per tal d'exemplificar les grans discrepàncies que encara existeixen sobre les BI en el món acadèmic, tan sols hem de comparar la xifra de Skoutelsky amb la que aporta, per exemple, Ricardo de la Cierva. Aquest historiador pro franquista afirma que «*la cifra total más probable para los efectivos de las Brigadas Internacionales en España a lo largo de toda la guerra está próxima a los cien mil hombres*»³⁶. Cal destacar que el número que aporta de la Cierva és inclús discutit per a altres historiadors que són pròxims a les seves teories. Per exemple, César Vidal (que també està en la línia de Skoutelsky en les qüestions numèriques) diu que els arguments que porten a de la Cierva a aportar aquesta dada resulten escassament sòlids³⁷.

Si bé el nombre exacte de brigadistes és encara motiu de debat entre alguns historiadors, sí que hi ha consens a l'hora d'afirmar que les BI van ser un cos enormement multinacional. Totes les publicacions analitzades en aquest treball, afirmen que van agrupar voluntaris d'entre 53 i 54 països diferents. Per nacionalitats, els francesos van ser clarament els més nombrosos. En la següent taula (veure annex 1) elaborada per Skoutelsky segons els registres de la base d'Albacete, apareix tant la xifra total de brigadistes com el seu desglossament per nacionalitats, i es pot apreciar perfectament quines nacionalitats varen ser més nombroses dins les BI.

En quant a les xifres per nacionalitats, també existeixen lleugeres diferències entre les aportades pels diferents autors, tot i que són bastant menys notables que en el número total. En aquest sentit, Manuel Requena avisa sobre el fet que gairebé tots els investigadors que han treballat les xifres ho han fet d'es d'un enfocament global. Així doncs, Requena diu que seria necessari un estudi profund sobre el nombre de brigadistes per nacionalitats. D'aquesta manera, també s'aconseguiria obtenir una xifra global més exacta³⁸.

En quant al nombre de morts en combat, veiem com també hi ha *quorum* entre els investigadors. De fet, en aquest aspecte la unanimitat és gairebé absoluta, inclús entre autors que en quant a les xifres totals, disten molt l'un de l'altre. D'aquesta manera, i per exposar només uns exemples, tant Skoutelsky³⁹, Casanova⁴⁰ i de la Cierva⁴¹ xifren les baixes en unes 10.000, fet que suposaria aproximadament el 25% dels efectius. En aquest cas, Ricardo de la

³⁶ Cierva, R. de la, p. 438.

³⁷ Vidal, C., p. 563.

³⁸ Requena, M., p. 26.

³⁹ Skoutelsky, R., p. 394.

⁴⁰ Casanova, J., p. 275.

⁴¹ Cierva, R. de la, p. 419.

Cierva es contradiu amb ell mateix, ja que per una banda afirma que el nombre de baixes dins les BI va ser alt a causa de la seva condició de tropes de xoc. Però per l'altra banda, xifra el nombre de brigadistes en 100.000. Segons els seus càlculs, doncs, les BI haurien sofert només el 10% en baixes, xifra baixa per ser tropes de xoc.

Aquest alt número de baixes en les BI es deu a causa d'aquesta condició de tropes de xoc, i al fet de que van participar en totes les principals batalles de la Guerra Civil. A causa del gran nombre de baixes que van patir les BI, aquestes unitats van començar a comptar, com hem vist, amb una altra presència d'espanyols per tal de cobrir-les.

Una vegada analitzades les xifres de les BI, passem a veure qui eren els brigadistes, i si realment els investigadors reconeixen que hi ha un patró comú en quant a la procedència social i política, com també sobre les motivacions que els varen portar a Espanya. Podríem dir que les següents tres característiques serien comunes en gairebé la totalitat dels brigadistes: un origen social obrer, pertinença a partits i organitzacions d'esquerrres, i un actiu compromís en la lluita contra el feixisme. Aquests tres trets generals, doncs, definirien *grosso modo* el perfil dels voluntaris estrangers que van lluitar a favor de la República. Cal, però, matissar en certs aspectes ja que seria un error generalitzar.

Si bé és cert que el 80% dels brigadistes provenien a nivell social del món obrer⁴², l'origen social dels brigadistes era divers. Hi havia també intel·lectuals, treballadors de classe mitjana, escriptors, estudiants, gent que es dedicava a professions liberals (com els metges), i també una petita minoria que venia en busca d'aventures. En contra del que sovint s'ha pensat, la majoria d'ells ni eren soldats professionals ni comptaven amb formació militar abans de la seva arribada a Espanya, com veurem més endavant amb més detall. D'aquesta manera, el seu rendiment i capacitat militar no era major que la de les altres unitats de l'Exèrcit Popular.

És important destacar, també, la existència d'un gran nombre de brigadistes jueus. Manuel Requena i Mª Lourdes Prades, citant el que diu Raquel Ibáñez⁴³, assenyala que l'augment de l'antisemitisme en les dretes europees durant els anys trenta va ser un factor decisiu a l'hora d'explicar aquesta notable proporció de jueus⁴⁴. Segons l'Asociación de Amigos de las Brigadas Internacionales (AABI), entre 8.000 i 10.000 brigadistes (gairebé un terç si tenim en consideració les xifres totals de Skoutelsky) eren d'origen jueu⁴⁵.

⁴² Requena, M., p. 27.

⁴³ Ibáñez, R., (2006), "Judíos en las Brigadas Internacionales. Algunas consideraciones generales", *Historia Actual On-line*, 1, pp. 101-115.

⁴⁴ Requena, M., Prades, M^a. L. (2014), "Las Brigadas Internacionales". *Studia histórica: historia contemporánea*, 32, 181-195, p. 186.

⁴⁵ <http://www.brigadasinternacionales.org>.

En el pla polític, com hem dit, la gran majoria dels voluntaris pertanyien a organitzacions i partits d'esquerres. Entre ells, la major part eren militants o simpatitzants comunistes. Aquest aspecte, però, es tractarà amb profunditat més endavant.

Tot i provenir de diferents branques ideològiques (comunistes, socialistes, anarquistes, etc.) gairebé tots els voluntaris estrangers que van venir a lluitar a favor de la República compartien un sentiment antifeixista i també de fraternitat internacionalista⁴⁶. Aquesta fraternitat queda perfectament reflectida en les memòries del brigadista comunista Sygmunt Stein, on afirma que «no aconseguia entendre com els socialistes, que fins fa poc eren considerats traïdors de la classe obrera i «l'ala esquerra del feixisme», esdevenien de cop i volta els nostres aliats més pròxims»⁴⁷. Com es pot veure, les BI eren un cos on, tot i que entre els voluntaris hi havia una majoria comunista, hi convivien diferents ideologies polítiques. Aquest fet es deu a que la gran majoria dels brigadistes consideraven que la guerra d'Espanya era el primer pas per combatre el feixisme que s'estava estenent arreu d'Europa. Per molts d'aquests voluntaris, una derrota del feixisme a Espanya podia ajudar a vèncer el feixisme en els seus països d'origen⁴⁸. Tot i que l'antifeixisme i l'internacionalisme eren dos sentiments àmpliament compartits entre els brigadistes, no eren les úniques motivacions que els van portar a combatre a Espanya. La defensa de la democràcia, de la República o de la revolució també eren importants al·licients per lluitar, tot i que en aquest sentit ja depenien més de les conviccions ideològiques de cada un. Independentment del fet que les BI fossin creades per la Comintern, gairebé la totalitat dels brigadistes van venir a Espanya per defensar la ideologia i els valors individuals de cada un d'ells (que com hem vist, no sempre eren exactament els mateixos). El fet que els brigadistes van dur a terme un esforç net i desinteressat per combatre contra el feixisme i a favor dels seus valors i ideals va aconseguir, el 1995, que el Congrés dels Diputats aprovés per unanimitat (tan sols dos abstencions, i cap vot en contra⁴⁹) atorgar la nacionalitat espanyola a tots aquells brigadistes que ho volguessin. Això demostra que, independentment de les ideologies de cada partit, es va assolir un gran consens a l'hora de reconèixer el seu exemple.

Posades en comú les dades sobre els brigadistes, veiem com Skoutelsky, a mode de reflexió, sintetitza prou bé la informació:

⁴⁶ Claret, J., pp. 10-11.

⁴⁷ Stein, S., pp. 51-52.

⁴⁸ Així ho sentien, per exemple, els brigadistes alemanys i italians. És per aquesta raó que el seu nombre era prou considerable, ja que per ells, combatre el feixisme a Espanya era el mateix que lluitar contra el règim de Hitler i Mussolini.

⁴⁹ Vidal, C., p. 371.

«En definitiva, no podemos trazar un relato tipo del brigadista, más allá de su pertinencia, en la gran mayoría de los casos, al mundo obrero. Detrás de una aparente homogeneidad aparecen muchos grupos distintos, y esta diversidad se ve reforzada más aún, lógicamente, cuando se cruzan los perfiles sociológicos de decenas de miles de individuos con los motivos que les llevaron a alistarse en las Brigadas Internacionales»⁵⁰.

Conseqüentment, no és possible extrapolar un únic perfil per a tots els brigadistes, tot i que des de certa corrent historiogràfica així s'hagi fet sovint. Tornaria a aparèixer aquí la obra de Ricardo de la Cierva o de César Vidal. Sobre aquestes discrepàncies en la historiografia en veurem uns exemples més endavant. Des del seu convenciment, de la Cierva es mostra totalment en contra la concepció de que la majoria de brigadistes van decidir anar a Espanya motivats per el seu idealisme i valors. Segons ell, els brigadistes venien amb l'únic objectiu de lluitar sota les ordres de la Comintern per tal d'implantar el comunisme a l'Estat espanyol⁵¹. Ricardo de la Cierva afirma que l'obra escrita per Burnett Bolloten sota la direcció de Stanley G. Payne⁵² – que segons ell, és el llibre *«más importante jamás escrito sobre la guerra civil española»* – recull una sèrie de testimonis que justifiquen la seva visió sobre la “veritable” motivació dels brigadistes⁵³. Les diferents visions sobre la naturalesa de les BI, però, es tractaran posteriorment de forma més detallada.

Historiografia de les Brigades Internacionals

La Guerra Civil espanyola és un tema que segueix atraient enormement l'atenció. És per això que des de sempre ha generat una gran publicació d'obres tant a Espanya com a l'estranger. Com diu Hugo García, el realment sorprenent és que, passats 82 anys des que s'inicià el conflicte – i amb centenars d'obres publicades – segueixin apareixent treballs que tractin aspectes desconeguts de la guerra i la reinterpretin des de noves perspectives⁵⁴. Com veiem, doncs, la Guerra Civil és un tema del qual es seguirà escrivint, i que seguirà generant noves visions i línies d'interpretació. Podem dir que a nivell acadèmic, aquest període de la nostra història segueix molt viu.

⁵⁰ Skoutelsky, R., p. 187.

⁵¹ Cierva, R. de la, p. 58.

⁵² Bolloten, B., (1989), *La Guerra Civil española: revolución y contrarrevolución*, Madrid: Alianza.

⁵³ Cierva, R. de la, p. 58.

⁵⁴ García, H. (2006), “La historiografía de la Guerra Civil en el nuevo siglo”, *Ayer*, 62, 285-305, p. 285.

Però com també assenyala Hugo García, «*si hay un rasgo que defina los debates que se han producido en los últimos años es, sin duda, el resurgimiento de las visiones extremas del conflicto, la ruptura del consenso en torno a sus causas y su naturaleza al que, aparentemente, habían llegado los historiadores durante los años ochenta*»⁵⁵. Així doncs, des dels anys 90 s'han reafirmat les visions antagòniques que havien dominat el debat historiogràfic fins a la Transició. Per acabar, Hugo García avisa que «*pese a sus pretensiones de objetividad, la historiografía del conflicto sigue determinada por los prejuicios ideológicos de sus autores*»⁵⁶, fet que queda perfectament plasmat quan es llegeixen certes obres sobre el tema. Força sovint, i quan es comparen diferents dades que donen historiadors de pensament ideològic diferent, es comprova com en certs aspectes encara s'està lluny d'assolir el consens.

La memòria de la Guerra Civil, en general, es segueix utilitzant com a arma des de la política del present⁵⁷, i a Espanya s'ha convertit en un tema de discussió i conflictiu; i tot i que hagin passat ja vuit dècades des d'aleshores, no ha estat possible arribar encara a un relat compartit i àmpliament acceptat. El fet que en la historiografia sobre la Guerra Civil encara existeixi un cisma ajuda a comprendre que en la historiografia de les BI ens trobarem amb un panorama semblant.

Per suposat, les Brigades Internacionals són un aspecte de la Guerra Civil sobre el qual s'han publicat innumerables obres, fet que reflexa l'interès que segueix generant en la societat. El fet que les BI siguin un tema complex, conflictiu i en certs aspectes poc estudiat (a banda de l'enorme component humà i dramatisme que hi ha darrere moltes històries), fa que encara sigui un tema més atractiu per al lector. Una altra prova de l'atenció que generen és que, a banda de les nombroses publicacions, existeix també una important xarxa de centres, institucions, portals i associacions – tant a Espanya com a l'estranger – que es dediquen a recuperar i divulgar la memòria de les Brigades Internacionals i que tenen com a objecte d'estudi principal la història dels brigadistes. Per posar un ràpid exemple, podríem nombrar entre d'altres, la Asociación de Amigos de las Brigadas Internacionales (AABI)⁵⁸, el Centro de Estudios y Documentación de las Brigadas Internacionales (CEDOBI)⁵⁹ ⁶⁰, el portal SIDBRINT (Sistema d'Informació Digital sobre les Brigades Internacionals)⁶¹, la International Brigade Memorial Trust (de la Gran Bretanya)⁶², l'Abraham Lincoln Brigade

⁵⁵ *Ibid.* p. 286.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Claret, J., p. 87.

⁵⁸ <http://www.brigadasinternacionales.org/>

⁵⁹ <http://www.brigadasinternacionales.uclm.es/>

⁶⁰ Centre fundat i dirigit pel mateix Manuel Requena.

⁶¹ <http://sidbrint.ub.edu/es>

⁶² <http://www.international-brigades.org.uk/>

Archives (ALBA, dels Estats Units)⁶³ o Les Amis des Combattants en Espagne Republicane (ACER, a França)⁶⁴.

Respecte al que és pròpiament la historiografia sobre les Brigades Internacionals, Manuel Requena afirma en un interessant article, que aquesta es podria dividir en tres etapes: les obres publicades durant la Guerra Civil, les que es van publicar entre els anys 40 i 80, i per acabar, les aparegudes a partir de 1996 (quan es va complir el 60è aniversari de l'inici del conflicte)⁶⁵. En aquest sentit, l'article de Requena esdevé una excel·lent síntesi de tota la historiografia sobre les Brigades. En ell, fa un breu anàlisi de les tres èpoques i remarca les obres o autors que han esdevingut més rellevants. També assenyala les principals línies d'investigació i conclusions que se'n desprenen. El seu treball és, sens dubte, fruit d'anys d'investigació en aquesta àrea temàtica, que han situat a l'autor d'aquest article entre els referents actuals de les BI. Aquí, Requena no escatima en ressaltar les principals obres sobre les Brigades, i també critica si escau les publicacions que li semblen poc professionals.

Per exemple, afirma que l'article escrit per Antonio Elorza i Marta Bizcarrondo⁶⁶ – i que s'ha consultat per a realitzar el treball – és una publicació que conté noves reflexions, fruit de les aportacions procedents dels arxius de Moscou⁶⁷. Per altra banda, les obres de César Vidal i Ricardo de la Cierva – historiadors que es situen en la historiografia pro franquista – són durament criticades per aquest autor (sent especialment dur amb el segon historiador). Les crítiques de Requena envers els dos llibres d'aquests historiadors van molt orientades en la mateixa direcció.

Sobre l'obra de César Vidal diu – a banda d'assenyalar que mostra certes simpaties amb les interpretacions dels historiadors pro franquistes – que no hi ha noves aportacions o interpretacions, i que gairebé no cita els documents guardats a l'arxiu de la Comintern (tot i tenir l'oportunitat de consultar-los degut a la seva parcial obertura a principis dels anys 90). De fet, segons la seva opinió, l'obra de Vidal és una posada al dia del tema, i afirma que basa el seu esquema i continguts en l'obra d'Andreu Castells. Segons Requena, el llibre no és ni científic ni està ben documentat. Per totes aquestes raons, Manuel Requena no veu motius per a la publicació d'aquest llibre, i afirma que el més interessant que hi conté són els

⁶³ <http://www.alba-valb.org/>

⁶⁴ <http://www.acer-aver.fr/>

⁶⁵ Requena, M., p. 11.

⁶⁶ Elorza, A., Bizcarrondo, M. (2003), "La Komintern y España", dins Manuel Requena, Rosa Mª Sepúlveda (eds.), *Las Brigadas Internacionales. El contexto internacional, los medios de propaganda, Literatura y Memorias*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, (p. 21-36), p. 24.

⁶⁷ Requena, M., p. 24.

apèndixs i la posada al dia de la bibliografia⁶⁸. Altra vegada veiem la disparitat d'opinions entre els historiadors, inclús a l'hora d'analitzar l'obra de tercers. Si veiem que l'opinió de Requena envers el llibre de Vidal és nefasta, en el pròleg de la mateixa obra Stanley G. Payne (que per altra banda se situa molt pròxim a Vidal en quant a l'orientació de les seves tesis) afirma que «*la presente historia de César Vidal es la mejor de este último género que ha aparecido originariamente en español, y es significativa, sobre todo, porque ofrece la mejor y más completa historia militar y política de las Brigadas*»⁶⁹. Mentre que Requena adverteix al lector que en l'obra de Vidal no trobarà cap aportació nova que no hagi desenvolupat abans qualsevol altre investigador, Payne s'atreveix a dir que és la millor obra sobre les BI escrita en espanyol.

Sobre el llibre de Ricardo de la Cierva, Requena afirma que repeteix els mateixos tòpics que ja figuraven en altres publicacions seves 30 anys abans. Diu, doncs, que està molt lluny d'aportar noves visions a la investigació. També afirma que hi ha una escassa incorporació de nous estudis, i que gairebé només recolza les seves tesis en altres investigadors pro franquistes. Considera que en nombrosos aspectes exagera la seva visió sobre els brigadistes (com anirem veient durant el treball), i que ho fa sobre una base molt poc sòlida⁷⁰.

Rémi Skputelsky també es mostra dur amb l'obra de Ricardo de la Cierva, criticant la el fet que no es molestà en fer cas a les investigacions fruit de l'obertura dels arxius de la Comintern⁷¹.

En la primera de les etapes que estableix Manuel Requena, les obres (publicades per ambdós bàndols durant la guerra) tenien bàsicament un caràcter propagandístic, fet que per altra banda és natural que es produeixi en qualsevol conflicte. Mentre que les publicacions favorables a les BI defensaven que es tractava d'un cos de «voluntaris per la llibertat» que van anar espontàniament a Espanya a defensar la democràcia i a vèncer al feixisme, la visió franquista les presentava com una ingerència de Moscou per introduir el comunisme a Espanya (a banda de difondre totes les suposades “maldats” que cometien els brigadistes).

En el segon període historiogràfic, van començar a aparèixer – concretament a mitjans dels anys 60 – publicacions a l'estranger amb un enfocament global i cert rigor històric⁷². En aquest sentit, Jaume Claret diu exactament el mateix que Requena, ja que afirma que a partir dels 60 es van començar a elaborar estudis seriosos sobre el conflicte, i que aquestes

⁶⁸ Requena, M., pp. 23-24.

⁶⁹ Vidal, C., p. 12.

⁷⁰ Requena, M., pp. 22-23.

⁷¹ Skoutelsky, R., p. 166.

⁷² Requena, M., 18.

publicacions varen ser bàsicament produïdes per hispanistes anglosaxons o francesos⁷³. A Espanya, lògicament, la historiografia pro franquista és la que va predominar durant tota la dictadura, i gairebé només es publicà la versió dels guanyadors. Van ser aquests historiadors estrangers, doncs, qui durant aquesta etapa van desafiar la versió històrica dels partidaris de Franco. Sobre la historiografia produïda exclusivament a Espanya durant aquest lapse de temps, Requena afirma que va ser Ricardo de la Cierva – que de fet va dirigir durant la dictadura la Sección de Estudios de la Guerra Civil⁷⁴ – qui va encapçalar les publicacions pro franquistes, tot i que també menciona a José Luís Alcofar Nassaes i Luís Aguilera Durán com a destacables autors de la mateixa línia⁷⁵.

Al marge de les publicacions produïdes per afins règim de Franco, cal destacar sobretot l'excepcional cas de la ja nombrada obra d'Andreu Castells⁷⁶. Aquest llibre, que esdevingué de referència sobre les Brigades Internacionals, és encara avui elogiat per a tots els historiadors de qualsevol signe ideològic; i tot i haver estat escrit fa ara 44 anys, apareix en totes les bibliografies de les publicacions que s'han consultat per a fer aquest treball. El mateix Requena, en el mateix article (escrit al 2004), afirma que aquesta és la millor obra de síntesis sobre el tema⁷⁷. Així doncs, al remarcar el mèrit de Castells ja que amb la seva obra aconseguí el ja anomenat difícil consens entre els diferents historiadors sobre els diferents aspectes de la Guerra Civil ja que el seu llibre compta amb el reconeixement de tots els historiadors consultats.

El tercer i últim període historiogràfic que assenyala Requena és el que s'inicia l'any 1996, quan va fer just 60 anys des de l'inici de la guerra. A l'igual que tots els grans aniversaris dels principals esdeveniments històrics, la data va ser un revulsiu per a un notable increment de les publicacions i les investigacions sobre el tema. A aquest revulsiu s'ha d'afegir l'importantíssim fet de l'obertura parcial dels arxius de la Comintern (RGASPI), que han esdevingut bàsics per propulsar l'estudi de les BI ja que en ells es troba molta informació que mai abans havia estat consultada. Com s'ha provat, l'obertura d'aquests documents ha suposat per als historiadors una enorme oportunitat per a augmentar les investigacions ja que la documentació allà guardada ha permès i pot seguir permetent obrir noves línies d'investigació, o aportar llum en les que porten massa temps estancades per falta d'informació i proves. Tot i això, hi ha encara molts documents referents a les Brigades que encara no es poden consultar.

⁷³ Claret, J., p. 14-15.

⁷⁴ Requena, M., p. 19.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ Castells, A., (1974), *Las Brigadas internacionales de la guerra de España*, Esplugues de Llobregat: Ariel.

⁷⁷ Requena, M., p. 20.

Amb el 60è aniversari els historiadors pro franquistes també van tornar a incidir novament en el tema. Segons el mateix Ricardo de la Cierva, la gran majoria de les publicacions fruit d'aquest aniversari es basarien en engrandir la llegenda comunista⁷⁸, per la qual cosa, segons ell, era urgentment necessària la seva obra per desmentir el que ell anomena «mentida històrica». Com hem vist, molts historiadors qüestionen la “necessitat” de la seva obra ja que com s’ha assenyalat, afirmen que lluny d’aportar noves línies d’investigació, segueix repetint el mateix que havia escrit en les seves anteriors obres.

Però, quines obres s’han publicat des d’aleshores? Un article de Manuel Requena i Mª Lourdes Prades que analitza la bibliografia referent a les BI escrita entre el 2006 i el 2013 ens permet obtenir informació valuosa al respecte. Aquesta publicació és fruit, sens dubte, d’anys de recerca que aquests dos investigadors han dedicat a les BI, fet que els permet recopilar totes les principals obres que durant els darrers anys s’han escrit, com també assenyalar quines són les més destacables. Si bé tornen a elogiar l’obra de Castells (ja que es va tornar a editar l’any 2006), afirmant que segueix sent una obra de referència tot i ser ja un clàssic, també destaquen el llibre de Skoutelsky ja que afirmen que aconsegueix recollir múltiples aportacions noves, incorpora noves fonts i manté una actitud crítica i interpretativa⁷⁹.

Realment, al consultar-se l’obra de Skoutelsky es plasma perfectament el fet que aquest historiador és capaç d’obrir noves línies d’investigació (fruit de treballar molt amb fonts primàries, sobretot en els arxius del RGASPI) que poc s’havien tractat abans. El seu llibre és el resultat d’un enorme treball d’investigació i de documentació, i sembla ser que compta amb molt bona acollida entre el món acadèmic ja que en les publicacions posteriors d’altres historiadors, l’obra de l’historiador francès és bastant citada (a banda de ser també elogiada com en aquest cas). A més a més, en el seu llibre, Skoutelsky justifica en tot moment d’on extreu la informació que recolza les seves opinions, fet que no sempre succeeix en altres obres consultades.

Entre aquest lapse de 7 anys, el 73% de les obres s’han publicat en espanyol i un 10% en anglès. En menor mesura, també s’ha publicat en català (5%), italià i francès (4%), i altres llengües (4%). De totes les obres, el 82% s’han editat a Espanya i el 18% a l’estranger⁸⁰. Actualment, doncs, les BI són un tema de gran interès al nostre país, i la historiografia espanyola és la que més ha tractat el tema amb diferència. Tot i això, com ja s’ha dit, varen ser els hispanistes estrangers els qui a la dècada dels 60 van començar a fer els primers

⁷⁸ Cierva, R. de la, p. 57.

⁷⁹ Requena, M., Prades, M^a. L., p. 184.

⁸⁰ *Ibid.* p. 181.

estudis amb una visió més objectiva, per la qual cosa és un tema que també captiva fora de les nostres fronteres. Tot i que la historiografia espanyola representi en l'actualitat gairebé les tres quartes parts de les publicacions, cal destacar la gran importància que alguns historiadors estrangers segueixen exercint en aquest àmbit. En aquest sentit, la gran obra de Rémi Skoutelsky seria un clar exemple.

A nivell temàtic, les BI s'han estudiat des de moltes perspectives. Per temes, el percentatge més elevat el componen les biografies i memòries, seguit de prop per les obres dedicades a països de procedència i nacionalitats dels brigadistes. També notable és el volum d'obres dedicades a les qüestions militars. En menor mesura, trobem les obres de caràcter general i les dedicades als serveis (com la sanitat, el correu o la música a les BI). La següent gràfica mostra la quantitat d'obres que s'han escrit segons la temàtica (veure annex 2).

A partir de la dècada dels 2000, l'estudi de les BI va donar un nou gir metodològic i va començar a augmentar el nombre d'investigacions que es centraven en l'anàlisi dels diferents grups humans que formaven les Brigades⁸¹ (com les dedicades als jueus, les dones, els afroamericans, etc.).

Com hem vist, el nombre de publicacions dedicades a les BI en els darrers anys està molt lluny de decaure, i s'ha mantingut estable al llarg dels darrers anys, com es pot comprovar al següent gràfic (veure annex 3). Repassant l'evolució de la historiografia fins als nostres dies podem comprovar, però, quan de lluny està tant la societat com el món acadèmic d'aixecar ponts i arribar a un relat comú. En aquest sentit, falta encara molt per avançar. Tal com afirma Gaspar Llamazares, «una lectura razonablemente objetiva de aquellos acontecimientos [...] sigue siendo una asignatura pendiente de la democracia»⁸². A més a més, el problema que genera aquesta dualitat de visions historiogràfiques que apareix en moltes de les obres és que «si bien ambas versiones contienen elementos de verdad, no es menos cierto que ninguna de ellas corresponde con la realidad histórica»⁸³. És doncs molt necessari que el món acadèmic aconsegueixi trencar amb els prejudicis ideològics de molts autors (alimentats sovint des de la política del nostre país) plasmen en les seves publicacions, que a banda de confondre al lector, allunya la possibilitat d'arribar a la veritat per incòmode que sigui tant per uns com per altres.

⁸¹ *Ibid.* p. 186.

⁸² Llamazares, G., Anasagasti, I., Maldonado, J., Leguina, J. (2003), "La guerra civil y las Brigadas Internacionales en el discurso político actual", dins Manuel Requena, Rosa Mª Sepúlveda (eds.), *Las Brigadas Internacionales. El contexto internacional, los medios de propaganda, Literatura y Memorias*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, (p. 189-208), p. 190.

⁸³ Vidal, C., p. 376.

3. L'URSS I LA GUERRA CIVIL

Stalin i l'ajuda a la República

A finals de juliol de 1936, el govern republicà va demanar ajuda a la Unió Soviètica. Stalin, inicialment, es mostrà prudent i va fer cas omís. El que més li interessava al dictador era conservar en bon estat les relacions amb la Gran Bretanya i França, ja que aquests dos Estats eren els aliats necessaris davant l'amenaça de l'Alemanya nazi. Si bé a Stalin no li interessava pas una derrota de la República (que afavoria clarament a Hitler), tampoc volia espatllar les relacions amb les potències democràtiques. Skoutelsky així ho remarca al afirmar que la prioritat absoluta de Stalin en matèria exterior era un apropament a les democràcies occidentals, i que la negativa d'aquestes a ajudar a la República no l'anava a incitar a arriscar les seves relacions amb la Gran Bretanya i França⁸⁴. A més a més, Casanova subratlla el fet que si Stalin donava un clar suport a la República, alimentava encara més la tesis que darrere d'aquesta hi havia «el comunisme internacional»⁸⁵ fet que augmentava encara més la reticència de les potències democràtiques en ajudar el govern republicà. Aquest historiador assenyala que la majoria de potències europees veien que una victòria de la República – encara més després de la revolució desencadenada després del fallit cop d'Estat – podia suposar un perillós augment del comunisme a Espanya⁸⁶. Tal com expressà el cònsol del Regne Unit a Barcelona, «*si el gobierno triunfa y aplasta la rebelión militar, España se precipitará en el caos de alguna forma de bolchevismo*»⁸⁷.

La Unió Soviètica, doncs, es va sumar a l'Acord de No Intervenció, signat a finals d'agost de 1936. Però davant l'evidència de que Hitler i Mussolini van violar l'acord des de l'inici, Stalin s'alarmà ja que veia evident que una ràpida derrota de la República augmentaria el poder del feixisme a Europa i debilitaria enormement a França, que es veuria rodejada per dos règims feixistes. Un augment del feixisme al continent tenia també repercussions negatives per la Unió Soviètica. Antonio Elorza i Marta Bizcarrondo diuen que una de les principals preocupacions de Stalin a l'hora de defensar la República era la del manteniment de l'equilibri europeu⁸⁸.

⁸⁴ Skoutelsky, R., p. 66.

⁸⁵ Casanova, J., pp. 271-272.

⁸⁶ *Ibid.* p. 269.

⁸⁷ *Ibid.* pp. 264-265.

⁸⁸ Elorza, A., Bizcarrondo, M., p. 32.

Stalin, doncs, va respondre positivament a la petició d'ajuda formulada pel govern republicà, però no immediatament, sinó quan va veure perillar els interessos de l'URSS⁸⁹. En aquest sentit, tot i que no he trobat cap investigador que actualment sostingui que l'URSS va ajudar a la República per motius d' "internacionalisme proletari", durant la guerra (lògicament, per motius propagandístics) sí que es va intentar donar aquesta idea. Per exemple, Stalin deia que «la causa de la República espanyola és la causa de tota la humanitat progressista»⁹⁰. D'aquesta forma, Stalin justificava davant de la comunitat internacional la seva ajuda.

Cal remarcar, doncs, que actualment tots els historiadors ja indiquen que aquesta visió idíl·lica que creà la propaganda comunista no fou certa. Com diu Hugo García, «*los estudios que se han realizado desde la apertura parcial de los archivos soviéticos en los años noventa han coincidido en que los motivos de Stalin para intervenir en España fueron todo menos altruistas*»⁹¹. Skoutelsky també manifesta la mateixa opinió al afirmar, amb certa ironia, que «*considerar actualmente que Stalin tenía algún sentimiento de solidaridad con España y que ayudó por internacionalismo proletario sería dar muestras de pura ilusión*»⁹².

Tot i que com veiem hi ha acord entre els historiadors a l'hora d'afirmar que el que va motivar Stalin a intervenir no va ser la solidaritat internacional, sinó els propis interessos geoestratègics de l'URSS, Skoutelsky remarca que Stalin no podia permetre que la «pàtria del socialisme» es mantingués apartada dels esdeveniments que estaven succeint a la Espanya republicana sota la penyora de perdre nombrosos partidaris⁹³. Hem de tenir en compte el context de l'època. L'URSS – que encara aleshores no havia caigut en el posterior desprestigi internacional a causa de les seves polítiques – era un Estat on havia triomfat la revolució i on s'havia aconseguit implantar un sistema social, econòmic i polític. A l'inici de la Guerra Civil, Stalin també va veure la necessitat que l'URSS jugués el paper de la defensora del socialisme, i que encapçalés l'ajuda cap a la República degut a la seva naturalesa política.

Queda clar, doncs, que la l'URSS intervingué en la guerra bàsicament en funció del seu propi benefici i interès. Però a banda de que la Unió Soviètica intervingués majoritàriament per raons geopolítiques, quines varen ser – segons els diferents historiadors – les altres motivacions i interessos concrets (si és que n'hi havia) que van portar Stalin a prendre aquesta decisió? Aquí veiem que el relatiu *quorum* que hi ha entre els investigadors en altres

⁸⁹ *Ibíd.* p. 25.

⁹⁰ Minoria Absoluta (productor), Escribano, F., Carrizo, L. (dir.), (2016), *España en dos trincheras. La Guerra Civil en color* [DVD], Espanya: Llargmetratge documental, disponible des de <http://es.dplay.com/dmax/espana-dividida-la-guerra-civil-en-color/>

⁹¹ García, H., p. 291.

⁹² Skoutelsky, R., p. 65.

⁹³ *Ibíd.* p. 67.

aspectes de les BI, queda bastant dissolt ja que no tots assenyalen els mateixos interessos de Stalin envers Espanya.

Hugo García afirma que els arxius soviètics donen en part raó als historiadors que des dels anys 60 han vist la intervenció de l'URSS a Espanya com un precedent de la política que desenvoluparia a l'Europa centre-oriental a partir de 1945 (en referència a l'establiment de les denominades «democràcies populars»). Els arxius demostrarien que la intenció de Stalin seria la de «sovietitzar» Espanya, si bé també afirma que *«los documentos revelan también la incompetencia de muchos de estos consejeros encargados de controlar el gobierno republicano, lo que impide ver a éste como una marioneta de Moscú»*⁹⁴. Hugo García extreu aquesta tesis dels nord-americans Ronald Radosh i Mary Habeck⁹⁵.

Relativament en mateixa línia trobem a Ricardo de la Cierva, que afirma que l'objectiu de la Comintern a l'hora de crear les BI era la de *«expandir la revolución soviética»*⁹⁶. La seva obra, que es fonamenta sobre una bibliografia poc actualitzada i escrita per autors molt pròxims a la seva visió, no resulta prou convincent per a molts historiadors, com hem vist abans. Segurament, un dels principals motius – a banda de nodrir-se de bibliografia antiga i d'ignorar la que xoca amb les seves teories – és que no utilitza cap informació provinent dels arxius (que ja s'havien obert parcialment quan va escriure l'obra, i per tant, els podria haver usat), i el seu treball, lluny d'aportar noves línies d'investigació, repeteix el mateix que les seves anteriors obres. Tot i això, resulta a vegades interessant aportar el seu contrapunt per plasmar que la historiografia sobre les Brigades Internacionals encara està lluny d'assolir un consens prou consistent en molts aspectes.

Així doncs, tot i que segons l'opinió d'Hugo García i de la Cierva l'objectiu de Moscou era transformar Espanya en un règim molt més afí, la influència comunista en l'Estat i l'exèrcit republicà seria limitada. Fins i tot el propi Stanley G. Payne – historiador que sempre s'ha mostrat ideològicament molt pròxim a les tesis pro franquistes, i que mostra un notable menyspreu cap al comunisme – està d'acord en posar límits a la influència de l'URSS sobre el govern de la República i l'Exèrcit Popular⁹⁷.

Com s'ha esmentat, en el tema sobre la relació entre l'URSS i la Guerra Civil, s'està encara lluny d'arribar a opinions comunes entre els historiadors. Clarament ho plasma el fet de que Michael Alpert – situant-se completament en contra de l'opinió d'Hugo García i

⁹⁴ García, H., p. 291.

⁹⁵ Radosh, R., Habeck, M., (2002), *España traicionada. Stalin y la guerra civil*, Barcelona: Planeta.

⁹⁶ Cierva, R. de la, p. 438.

⁹⁷ García, H., p. 291.

Ricardo de la Cierva en aquest aspecte – afirma que Stalin no tenia com a objectiu crear una espècie de règim afí a Espanya en el mateix sentit que ho faria a partir de 1945 sobre els territoris que l'Exèrcit Roig conquistaria a l'Alemanya de Hitler⁹⁸.

En un altre sentit, Skoutelsky creu que a banda dels propis interessos exteriors de la Unió Soviètica, un altre motiu de la intervenció soviètica a Espanya era la voluntat de Stalin de fer front i controlar la revolució que s'estava produint a Espanya (i que se li escapava de les seves mans)⁹⁹. Aquest investigador avisa que tot i que ell sospita d'aquesta altra motivació, aquesta afirmació no es pot basar encara en fonts tangibles, però destaca que encara queden molts arxius tancats. Skoutelsky, doncs, aposta també per el fet de que Stalin volia que la revolució que s'estava produint a Espanya¹⁰⁰ no s'escapés del seu control, però és prudent i afirma que tot i que ell sent aquesta intuïció, encara no es pot provar clarament amb la documentació avui en dia existent. Hem de veure si en un futur, l'obertura de nous documents el permeten confirmar la seva teoria. S'ha de reconèixer la professionalitat de Skoutelsky com a historiador, ja que com podem comprovar en més d'una ocasió, mai afirmarà amb el màxim convenciment alguna de les seves hipòtesis si no és que la pot corroborar amb proves documentals. El que resulta curiós és que, davant els mateixos arxius, Hugo García cita a dos investigadors que en van extreure una afirmació contundent; mentre que Skoutelsky e mostra prudent i afirma que amb tota la documentació actual, no ens podem aventurar a assegurar al cent per cent aquesta afirmació.

La creació de les Brigades Internacionals

Stalin va decidir ajudar materialment a la República el 16 de setembre de 1936¹⁰¹, tot i que les primeres remeses de material soviètic arribarien a Espanya a l'octubre, a través del port de Cartagena¹⁰². Stalin també va ordenar a la Comintern que iniciés i dirigís la creació i organització d'un cos de voluntaris que anessin a lluitar a favor del govern republicà (les Brigades Internacionals), que com hem vist va ser una decisió presa oficialment el 18 de setembre. De fet, la idea de la creació d'unitats de voluntaris ja va començar a circular per

⁹⁸ Alpert, M., pp. 288-289.

⁹⁹ Skoutelsky, R., p. 68.

¹⁰⁰ Recordem que amb un gran pes dels anarquistes i del POUM, partit que era enormement crític amb les polítiques de Stalin.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Casanova, J., p. 438.

Moscú durant el mes d'agost, però el Secretariat de la Comintern aprovà la idea el 18 de setembre de 1936¹⁰³.

Sobre el moment en que es pren la decisió de crear les BI, Ricardo de la Cierva es mostra fora del *quorum* entre els demés historiadors. Segons ell, «*la decisión de Stalin y la Comintern para el reclutamiento y envío de las Brigadas Internacionales se tomó ya durante el mes de julio de 1936, a las pocas jornadas de comenzar la guerra civil*»¹⁰⁴. El polèmic historiador fa aquesta afirmació sense tan sols dir en quines fonts basa aquesta tesi que, per altra banda, no recolza cap dels altres historiadors que he llegit per al treball. Ni tan sols César Vidal, que sovint comparteix la mateixa visió que de la Cierva envers les BI (i que també es mostra bastant crític envers el comunisme), recolza la seva tesi ja que ell també afirma que la decisió va ser presa al setembre¹⁰⁵. D'altra banda, de la Cierva no té en consideració el fet que, com ja s'ha comentat, Stalin no va ajudar en un primer moment a la República, sinó que ho féu més tard, quan va veure perillar els interessos de la Unió Soviètica. En aquest sentit, Skoutelsky avisa que ja durant la guerra, la propaganda franquista va inventar la llegenda que afirmava que la decisió de crear les BI va ser presa al juliol per tal de justificar la necessitat de Franco de demanar ajuda a Hitler i Mussolini per tal de fer front a una teòrica «invasió roja» que havia estat “prèviament orquestrada”¹⁰⁶. Així doncs, podem afirmar que Ricardo de la Cierva sustenta la seva teoria (i no només en aquest aspecte, com veurem en el següent capítol) en una simple invenció de la propaganda durant la guerra, que aquest autor segueix repetint 58 anys després de la fi del conflicte.

Al crear les Brigades Internacionals, Stalin es recolzava amb la Comintern a l'hora d'organitzar un cos de voluntaris per tal de no comprometre directament a la Unió Soviètica amb l'Acord de No Intervenció. Com diu Vidal, «*las BI permitían a la URSS intervenir militarmente en la Guerra civil española sin que esa acción comprometiera gravemente su prestigio*»¹⁰⁷. La organització de les BI, doncs, va ser impulsada per la Comintern a partir del setembre. Com assenyala Casanova, aquest fet està perfectament documentat, i desmenteix dues interpretacions que fins ara han tingut cabuda en certa historiografia. La primera – visió sostinguda per la Comintern – afirma que les BI la van formar espontàniament grups de «voluntaris per la llibertat»; mentre que l'altra les presenta com «l'Exèrcit de la Comintern», un instrument que controlava directament Stalin¹⁰⁸. Així doncs, ni les BI van ser creades espontàniament pels propis voluntaris, ni tampoc varen ser un instrument directe de la

¹⁰³ Claret, J., p. 25.

¹⁰⁴ Cierva, R. de la, p. 438.

¹⁰⁵ Vidal, C., p. 64.

¹⁰⁶ Skoutelsky, R., pp. 71-72.

¹⁰⁷ Vidal, C., p. 78.

¹⁰⁸ Casanova, J., p. 274.

política exterior de Stalin. Com veurem més endavant, si bé gairebé tots els membres dels quadres organitzatius eren stalinistes, milers de brigadistes no ho eren. Fins i tot, molts dels voluntaris es mostraven molt crítics envers la dictadura de Stalin.

A la pràctica, doncs, l'organització i reclutament de les Brigades Internacionals va estar controlada per la Comintern¹⁰⁹, que delegà la responsabilitat màxima de les tasques organitzatives en el Partit Comunista Francès, amb André Marty al capdavant¹¹⁰.

Naturalesa de les Brigades Internacionals

En aquest apartat, s'analitzarà el debat historiogràfic que hi ha entorn la tipologia de les BI. Si bé van ser creades i organitzades per la Comintern, fins a quin punt tenia Stalin poder real sobre aquest cos de voluntaris? I fins a quin punt estaven dirigides des de Moscou? Seguint la dualitat que, com s'ha esmentat, ha dominat la historiografia sobre la Guerra Civil i les BI, en aquest aspecte també trobem dues principals tesis que xoquen frontalment l'una amb l'altra. Mentre alguns autors afirmen que les Brigades varen ser un instrument directe de la política de Stalin a Espanya, i fins i tot s'afirma que eren «l'exèrcit de la Comintern», altres matisen aquestes acusacions directes. Realment ens trobem aquí davant d'un interessant debat historiogràfic.

Entre els defensors de la primera tesis trobem altra vegada a Ricardo de la Cierva i César Vidal. El primer historiador qualifica a les BI com «una fuerza de la Internacional Comunista»¹¹¹, o com «el ejército de la Comintern»¹¹². Adjectius molt similars són usats innumerables vegades al llarg de la seva obra per referir-se a les Brigades. Segons ell, l'objectiu de les BI era el «d'expandir la revolució soviètica»¹¹³. La seva concepció és que cap dels voluntaris eren uns idealistes que venien a lluitar a en defensa de la democràcia, sinó que la seva única motivació era la d'implantar el comunisme a Espanya ja que tots els membres eren comunistes convençuts. Realment al llarg de la seva obra aquest insisteix molt sobre els mateixos aspectes. El fet de donar voltes sobre els mateixos temes fa que tot i que no sigui un llibre precisament breu, la informació que se'n pot extreure sí que no és massa.

La composició de les BI era molt més heterogènia com per poder afirmar això, com veurem que argumenten altres historiadors sobre una base molt més sòlida. Realment les afirmacions de Ricardo de la Cierva es fan sobre una base documental escassa, i per

¹⁰⁹ Claret, J., p. 10.

¹¹⁰ Casanova, J., p. 274.

¹¹¹ Cierva, R. de la, p. 22.

¹¹² *Ibíd.* p. 153.

¹¹³ *Ibíd.* p. 439.

justificar les seves afirmacions només cita quatre obres d'historiadors que ideològicament són molt pròxims a ell. Obvia de forma completa qualsevol teoria elaborada per historiadors no franquistes (tret de l'obra d'Andreu Castells, per la qual curiosament sent gran respecte). A més a més, conclou la seva tesi sobre que les BI eren les «tropes de xoc de la Comintern» i que l'únic objectiu dels brigadistes era el de lluitar sota les ordres de Stalin per estendre el seu règim afirmant: «*Creo que esta mentira fundamental y constituyente de las Brigadas Internacionales ha quedado bien clara*»¹¹⁴, fet bastant qüestionable si tenim en compte el poc material amb el qual ho justifica.

Per la seva part, César Vidal afirma que les BI « *fueron un ejército creado por la Komintern como instrumento directo de la política de Stalin*»¹¹⁵, i que l'objectiu de la seva creació no era tant l'ajuda a la República per raons geoestratègiques (que com hem vist és la tesi recolzada per la majoria dels historiadors com a causa principal de la intervenció de l'URSS en la Guerra Civil), sinó que l'objectiu de les BI era per ajudar a l'assoliment de la política de domini de Stalin sobre Espanya¹¹⁶. Així doncs, segons ell les Brigades haurien d'ajudar a Stalin a consolidar la Espanya republicana, en cas de guanyar la guerra, com a satèl·lit de l'URSS. Vidal, però, suavitza lleugerament el seu discurs respecte el de Ricardo de la Cierva ja que reconeix al menys que una petita minoria dels brigadistes no eren comunistes, tot i que sí membres d'altres organitzacions d'esquerreres¹¹⁷. Segons Vidal, la mitjana de comunistes dins de les BI rondaria sobre el 85% dels seus components¹¹⁸. L'autor no justifica de quina font o investigador ha pogut treure aquesta xifra ja que l'afirma sense citar cap obra o estudi.

Tot i que les tesis de Vidal en aquest aspecte siguin pròximes a les de Ricardo de la Cierva, el seu llibre no té com a objectiu principal «desmitificar els mites comunistes» com pretén de la Cierva. La seva obra està més centrada en els aspectes militars de les BI, i per tant no dedica tantes pàgines com el seu company a tractar la tipologia de les BI.

El que es plasma perfectament en la bibliografia és que part important de la historiografia ha donat per segur el poder total de Stalin sobre les BI, i per això els historiadors que defensen aquesta tesi gairebé no justifiquen les seves afirmacions ja que sembla que hi ha una mena d'acceptació al respecte. Com hem comprovat, les teories de Ricardo de la Cierva al respecte són contundents, però a la vegada molt pobrament justificades. En aquest sentit, veiem com Vidal tampoc s'esforça en demostrar tals afirmacions. En canvi, com

¹¹⁴ *Ibíd.* p. 60.

¹¹⁵ Vidal, C., p. 376.

¹¹⁶ *Ibíd.* p. 333.

¹¹⁷ *Ibíd.* p. 11.

¹¹⁸ *Ibíd.* p. 80.

comprovarem, els historiadors que matisen el poder real de la Comintern sí que aporten nombroses proves que, com a mínim, fa més creïbles les seves teories dins del món acadèmic ja que amb els anys cada vegada tenen més suport. A més a més, les seves explicacions són molt més extenses al respecte. Si bé aquests historiadors pro franquistes repeteixen sense justificar les teories que s'han vingut repetint des de la mateixa guerra per motius propagandístics, els altres han aconseguit sortir del que la propaganda comunista deia (com per exemple el fet de que les BI van ser creades espontàniament per els propis voluntaris, i no per la Comintern) i han estat capaços de muntar un relat compartit i justificat.

Per la seva part, els altres historiadors consultats reconeixen també que la totalitat dels membres de la cúpula dirigent i de l'Estat Major de les BI eren membres importants de la Comintern¹¹⁹, i que gairebé tots els comissaris polítics també eren membres del partit. Per exemple, entre els francesos tan sols 1 dels 45 comissaris no militava en el Partit Comunista (PC)¹²⁰. Michael Alpert també n'aporta una prova al afirmar que l'abril de 1937, 125 dels 186 comissaris de batalló del Front Central eren comunistes¹²¹. Veiem doncs com reconeixen que les Brigades estaven dirigides en els eslavons jeràrquics importants per comunistes fidels a Stalin, i que la Comintern controlava també l'element polític de les BI al dominar el comissariat.

Però tot i que la Comintern tingués el poder ja que els seus membres ostentaven el poder, Skoutelsky avisa que l'organització de les BI no estava centralitzada ja que, per una banda, no hi havia un comandament únic perquè diversos individus compartien el poder en diferents llocs de responsabilitat; i per altra banda existien diferents estructures organitzatives¹²². Aquests dos factors no ajudaven pas a que hi hagués un funcionament harmoniós en l'organització de les BI. D'aquesta manera, si bé la Comintern estava al capdavant, l'engranatge era més complex del que sembla, i això causava alguns problemes de coordinació. A més a més, l'historiador francès assenyala que en moltes ocasions ha predominat la visió de que tots els impulsos i ordres venien directament de Moscou a través de la Comintern, i que s'aplicaven a Espanya a través de diferents corretges de transmissió. Diu que la realitat era diferent, i que al contrari del que alguns historiadors pro franquistes afirmen, no tot funcionava amb ordres directes de Moscou¹²³. Per exemple, Skoutelsky assegura que no sempre s'aplicaven les directives emeses des de Moscou en les reunions de la Comintern centrades en la qüestió espanyola¹²⁴. El que ens ve a dir, doncs, és que s'hauria

¹¹⁹ Claret, J., p. 26.

¹²⁰ Skoutelsky, R., p. 326.

¹²¹ Alpert, M., pp. 189-190.

¹²² Skoutelsky, R., p. 328.

¹²³ *Ibid.* pp. 327-329.

¹²⁴ *Ibid.* p. 328.

de qüestionar la visió que sempre ha existit, i que vindria a dir que Stalin era omnipresent en les BI, i que totes les directrius venien directament des de Moscou i es complien al peu de la lletra.

Aquests historiadors que matisen l'acusació d' «exèrcit de la Comintern» (i que són la majoria dels que s'han consultat) no només es justifiquen debatent sobre l'estructura organitzativa de les BI, sinó que també es centren en argumentar que es pot refusar les teories de Vidal i de la Cierva si atenem al component humà de les Brigades. En aquest sentit, diversos historiadors demostren que no es pot afirmar – com per exemple fa Ricardo de la Cierva – que tots els brigadistes fossin comunistes, justificant així que s'entra en un error quan s'afirma doncs que l'objectiu dels brigadistes era implantar la revolució soviètica sota les ordres de Stalin.

Per exemple, Julián Casanova o Rémi Skoutelsky no neguen l'innegable majoria comunista entre les files brigadistes. Reconeixen que la tropa estava conformada per gran diversitat d'orígens i que hi havia una notable presència de republicans o socialistes^{125 126}. D'aquesta manera, les BI eren un cos on, tot i que entre els voluntaris hi havia una majoria comunista, hi convivien diferents ideologies polítiques. Skoutelsky aporta xifres més concretes que permeten obtenir una imatge més fidel sobre la composició ideològica dels brigadistes. Segons les seves dades, el 56% dels brigadistes italians eren comunistes, i entre els francesos, els que estaven afiliats al Partit Comunista Francès (PCF) o a les Joventuts Comunistes Franceses (JCF) representaven entre el 49 i el 58%¹²⁷. Si bé la proporció de comunistes entre els francesos i italians era relativament baixa, la xifra augmenta al observar altres nacionalitats. El percentatge d'afiliats al PC entre els brigadistes britànics i nord-americans se situaria al voltant del 75% per a ambdues nacionalitats¹²⁸. Veiem, doncs, que les xifres varien segons el país d'origen, i que aquestes corroboren que hi havia una majoria comunista, però que clarament no eren l'únic component. Les mateixes dades, però, desmenteixen a Ricardo de la Cierva, que els cataloga a tots de comunistes, i posa també en dubte la xifra que aporta Vidal (que com hem vist afirma que el 85% seria comunista). S'ha de reconèixer que les dades aportades per Skoutelsky semblen més fiables que les aportades per els altres dos historiadors ja que cita clarament de quines fonts n'extreu les dades, mentre que Vidal, com s'ha comentat, ni tan sols cita de on ha pogut treure la informació per assegurar que els comunistes representaven el 85%. Encara menys rigoroses són les fonts de

¹²⁵ Casanova, J., p. 274.

¹²⁶ Skoutelsky, R., p. 183.

¹²⁷ *Ibid.* p. 180.

¹²⁸ *Ibid.* p. 181.

Ricardo de la Cierva ja que com hem vist usa bibliografia antiga, i només la que sustenta les seves visions, desestimant altres per no ser ideològicament properes.

Un altre argument que al menys Skoutelsky utilitza per desmentir que es pugui catalogar a les BI com «l'exèrcit de la Comintern» és el de l'experiència militar dels voluntaris estrangers. En part de la historiografia hi ha hagut sempre la idea de que els brigadistes eren unes tropes millor preparades que les espanyoles ja que comptaven amb experiència militar prèvia. Per exemple, Jaume Claret és dels autors que encara afirmen tal idea¹²⁹. Però Michael Alpert ja assenyala que aquesta convicció entre part de la historiografia és difícilment defensable¹³⁰, i aporta dades per desmentir-ho, com veurem a continuació.

Lògicament, si les BI, tal com alguns historiadors afirmen, fossin l'exèrcit dirigit per Stalin, com hagués permès el dictador soviètic que entre les seves files hi hagués gent que mai havia tocat una arma?

Si bé a França sí que existia el servei militar obligatori (per la qual cosa la majoria de brigadistes francesos al menys havien tingut formació militar i havien disparat una arma), a països com la Gran Bretanya, Alemanya o els Estats Units, el servei militar no era obligatori, tal com assenyala Michael Alpert¹³¹. Skoutelsky il·lustra molt bé el fet de que molts brigadistes no comptaven amb gens d'experiència militar prèvia. Alguns ni tan sols havien tocat mai un fusell. Segons un estudi realitzat al juliol de 1937, entre els voluntaris nord-americans hi havia un 43% que no havia usat mai una arma abans. Tan sols el 34% d'ells comptava amb formació militar¹³².

Com hem vist abans, si tenim en compte l'extracció social dels brigadistes, la seva diversitat política i, en molts casos, el seu desconeixement total d'aspectes militars, resulta impossible traçar un únic perfil del brigadista, tal com s'esforça Ricardo de la Cierva en la seva obra. També cal ressaltar que per entrar a les BI no era necessari ni comptar amb experiència militar ni ser membre del PC, com es plasma en infinitat de documents dels arxius de Moscou (consultar annexos 4 i 5). Aquest fet també entraria en contradicció amb les teories de Vidal i de la Cierva, ja que si eren «l'exèrcit de Stalin», realment haguessin estat admesos els voluntaris que ni tan sols eren militants del Partit? O l'URSS permetria gastar-se recursos en armes que eren entregades a gent sense experiència?

Després de totes les dades posades sobre la taula, Skoutelsky fa una interessant reflexió final on posa en dubte la idea que com hem vist, havia predominat part de la historiografia

¹²⁹ Claret, J., p. 56.

¹³⁰ Alpert, M., p. 250.

¹³¹ *Ibid.* pp. 248-253.

¹³² Skoutelsky, R., p. 180.

fins ara. D'aquesta manera, l'historiador francès es pregunta: «Sin embargo, un ejército de la Comintern ¿incluirlía a cientos de socialistas y republicanos italianos? [...] ¿O al 50 por ciento de los franceses que no pertenecían al Partido Comunista? ¿A los miles de elegidos que no sabían usar un fusil?»¹³³. Segueix deixant clara la seva opinió respecte la naturalesa de les BI:

«En síntesis, un ejército «controlado» por la Comintern, sí, pero no el ejército «de la» Comintern. Y finalmente «control» no significa organización eficaz, y de hecho, a través de la lectura de todos los documentos conservados en Moscú se puede ver el empirismo a veces lindero con el amateurismo, la hostilidad entre los diferentes partidos comunistas, las prerrogativas de sus representantes celosamente defendidas, oficiales relevados quince días después de su nombramiento por incapacidad, dificultades para constituir una verdadera comisión de cuadros, etc.»¹³⁴.

I conclou: «¡Qué lejos estaba de las tropas de choque del comunismo internacional organizados en un ejército disciplinado teledirigido desde Moscú!»¹³⁵.

Manuel Requena va en la mateixa direcció al afirmar sobre les BI que «se trató de un ejército claramente proletario y con una abrumadora mayoría de militantes comunistas. Pero las Brigadas Internacionales tampoco fueron «el Ejército de la Comintern» descrito por otros autores»¹³⁶. Antonio Elorza i Marta Bizcarrondo també opinen que no es pot afirmar que les BI fossin un instrument de la voluntat de Stalin¹³⁷, tot i que el seu funcionament sí que estigués inserit en les pautes stalinistes (ja que era un cos creat i organitzat per la Comintern).

Veiem clarament, doncs, com en l'àmbit que tracta la relació entre l'URSS, la Guerra Civil i les BI hi segueix havent un intens debat historiogràfic on encara apareixen tòpics que s'han anat repetint des de la guerra. Independentment dels arguments utilitzats (o de la manca d'arguments en alguns autors) el que sí és tangible és que en el món acadèmic encara no s'ha aconseguit assolir un consens entorn les motivacions i interessos concrets de Stalin envers Espanya, ni respecte la relació entre la Comintern i les Brigades, ni tampoc sobre què varen ser realment les BI.

¹³³ *Ibíd.* p. 358.

¹³⁴ *Ibíd.* p. 359.

¹³⁵ *Ibíd.* p. 87.

¹³⁶ García, H., p. 292.

¹³⁷ Elorza, A., Bizcarrondo, M., p. 32.

4. PURGUES I REPRESSIÓ

A l'igual que en el capítol anterior, sobre aquest aspecte de les BI existeix encara un enorme debat historiogràfic, que de fet és encara més intens. Si bé el tema sobre la relació de l'URSS amb la Guerra Civil i la creació de les Brigades està notablement documentat – com també ho estan el control i la vigilància –, veurem com les proves documentals relacionades amb les purgues són gairebé inexistent, i fins i tot en alguns casos, com veurem, falses. Això provoca que el que afirmen uns i altres autors a vegades estigui molt lluny de coincidir; i el mateix passa amb les memòries. En resum, la falta de proves documentals i de fonts fiables des de les quals contrastar les afirmacions que realitza un o altre autor fa que, segons el que llegim, el relat sigui molt diferent d'un altre, impossibilitant tota mena de consens acadèmic.

El control ideològic dins les BI, i encara més les purgues, són un dels aspectes menys tractats en la historiografia sobre les Brigades, com també un dels temes més incòmodes i més tabú. A banda d'això, és un aspecte sobre el qual hi ha molt poques proves verídiques i moltes “llegendes” al llarg dels anys que mai han estat contrastades.

A més a més, la falta de proves fa que inclús diversos historiadors dels que he consultat gairebé no esmentin el tema de les purgues, i que si ho fan hi dediquen unes poques línies, ja que entrar a tractar aquest aspecte sense proves els podria portar a divagar sense una clara direcció. En aquest sentit, per exemple César Vidal o Julián Casanova tan sols ho esmenten, però no aporten cap nova llum sobre el tema. En canvi, no es pot menysprear l'enorme treball d'investigació que realitza Rémi Skoutelsky entorn aquest aspecte. De fet, l'historiador francès hi dedica en el seu llibre un capítol sencer per tractar-lo. Sense cap mena de dubte, aquest autor és de tots els que s'han consultat el que millor tracta el tema del control ideològic i també, sobretot, de les purgues internes. Cal també destacar la professionalitat de Skoutelsky ja que escriu recolzant-se en tot moment sobre diverses fonts (i citant-les, fet que no tots els autors fan al aportar dades), i parla sobre les purgues des amb una notable objectivitat, tal correspon a l'historiador, tot i tractar-se d'un dels temes més incòmodes i tabú en la historiografia de les BI.

La seva obra és fruit d'un gran treball d'investigació que també el van portar a consultar els documents dels arxius de la Comintern. Skoutelsky va entendre que els documents allà guardats – que com s'ha dit van veure la llum parcialment durant la dècada dels 90 – podien obrir noves línies d'investigació (com precisament el cas de les purgues) que estaven estancades degut a la falta de documents. El fet de tractar amb aquests documents gairebé inèdits, li permeté, per exemple, aportar una xifra total de brigadistes que avui en dia

compten amb l'acceptació de gairebé tots els historiadors. Si com hem vist hi ha historiadors com Manuel Requena que critiquen les obres de César Vidal i de Ricardo de la Cierva per no aportar noves investigacions i per no aprofitar l'obertura parcial dels arxius de Moscou, l'obra de Skoutelsky es situaria a l'extrem oposat ja que compta avui en dia amb un gran reconeixement en l'àmbit de les BI. Aquest reconeixement acadèmic és fruit d'un enorme treball d'investigació, documentació i professionalitat (ja que en les seves tesis no són evidents els prejudicis ideològics). A més a més tracta amb profunditat temes que, com el que es tractarà a continuació, han estat gairebé obviats en la historiografia.

Com veurem, la falta de documents que permeten tractar aquest desconegut aspecte no frena a alguns autors a escriure pàgines i pàgines; això sí, amb un base documental molt pobre i qüestionable. Davant el fet que pocs historiadors tracten el tema (i menys encara sobre una base sòlida), i que de moment no hi ha documents que provin molts aspectes sobre els quals s'ha anat escrivint sense verificar al llarg de les dècades, he considerat precis consultar algunes memòries de brigadistes que sí que parlen obertament sobre aquests aspectes. A falta de proves en moltes de les obres d'acadèmics consultades, les memòries poden aportar una mica de llum al debat historiogràfic ja que al menys, veiem algunes que parlen molt obertament del tema, i ho fan d'una manera prou directa. Tot i que en les memòries ens trobem molta informació al respecte, s'ha de tenir en compte la seva possible falta d'objectivitat i els seus prejudicis ideològics a l'hora d'escriure sobre un dels temes més incòmodes envers les BI.

Control ideològic

El transfons comunista de les Brigades (com hem vist en el capítol anterior) va afectar positivament en el fet de prioritzar la disciplina militar – fet realment necessari en una guerra que es vol guanyar –, però també va tenir, tal com assenyala Jaume Claret, un impacte negatiu en el fet que es va perseguir qualsevol desviació ideològica, fet que va provocar algunes purgues i va allunyar a cert nombre de voluntaris estrangers de les BI¹³⁸. També així ho remarca Daniel Pastor quan afirma que *«hubo muchos voluntarios, sin embargo, que vieron truncados sus ideales y totalmente decepcionados con su experiencia denunciaron el caos organizativo, la escasa preparación militar recibida, la represión entre sus filas, o el implacable sometimiento a la disciplina comunista»*¹³⁹, i que molts van tornar totalment

¹³⁸ Claret, J., p. 26.

¹³⁹ Pastor, D. (2007), "Autobiografías noveladas y novelas autobiográficas: el testimonio del desencanto de Laurie Lee y William Herrick", dins Antonio R. Celada, Daniel Pastor, Rosa Mª López

desenganyats a causa dels mètodes disciplinaris i del component estalinista en el sí de les BI¹⁴⁰. Veiem, doncs, que el que per molts voluntaris va començar com un viatge cap a l'aventura per tal de lluitar per els seus ideals va acabar amb una enorme desil·lusió, i que un dels motius fou el control ideològic i la repressió que es produí.

L'aspecte del control i persecució ideològica – en contra del tema de les purgues – sí que està més documentat i és més conegut, tot i que com s'ha dit, Skoutelsky és qui amb diferència, l'historiador que millor ho tracta.

Com ell mateix reconeix, la tasca dels membres dels diferents comitès centrals de les BI consistia en vigilar permanentment el comportament dels voluntaris, i afirma que la vigilància ideològica en el sí de les Brigades es produí a tots els nivells jeràrquics¹⁴¹; és a dir que ningú estava exempt d'estar sota el punt de mira. Aquest control ideològic consistia bàsicament en informar sobre comportaments desviacionistes (com per exemple dels “trotskistes”), crítiques envers el PC, o sobre qualsevol desviació ideològica.

Lògicament, també es perseguia l'acte de desertar, l'espionatge o sabotatge, o altres diversos delictes (actes pels quals es castiga en qualsevol exèrcit en temps de guerra, no només en el republicà), però l'objectiu d'aquest treball consisteix en tractar el control ideològic i les purgues que en pogueren derivar.

Des de la creació de les Brigades, es va crear un servei de censura a la base d'Albacete¹⁴² i es va estructurar un sistema judicial bastant rigorós¹⁴³. Veiem doncs com des del mateix inici, l'Estat Major de les BI va decidir estructurar un sistema que permetés fer front als possibles elements sospitosos.

Skoutelsky reconeix el control sobre els voluntaris i a més afirma que aquest era abundant, fet que es plasma en la gran quantitat d'informes que apareixen en el RGASPI. Per obtenir uns clars exemples, veure els annexos 6 i 7, que mostren uns documents que són molt comuns en l'arxiu de la Comintern. En aquests dos documents apareixen informes de diferents brigadistes sospitosos acusats de criticar al partit, pertànyer al POUM, ser trotskistes, espies, ser «provocador» o un «element perillós», etc. Com veurem, qualsevol d'aquestes acusacions podia suposar la mort del brigadista a mans de l'engranatge de les BI. Com es plasma, els informes són molt simplistes i donen molt pocs detalls en comparació amb la gravetat de les acusacions. El mateix Skoutelsky, però, alerta que l'adjectiu de

(eds.), *Las Brigadas Internacionales: 70 años de memoria histórica*, Salamanca: Amarú, (p. 315-324), p. 315.

¹⁴⁰ *Ibid.* p. 316.

¹⁴¹ Skoutelsky, R., pp. 332-333.

¹⁴² *Ibid.* p. 269.

¹⁴³ Alpert, M., p. 285.

«trotskista» s'ha de mirar amb lupa i no s'ha de prendre al peu de la lletra ja que segons ell, aquest adjectiu era utilitzat per a denominar qualsevol voluntari que, per exemple, era anarquista o que havia formulat crítiques contra el Partit¹⁴⁴. D'aquesta manera, es reflexa perfectament com en les BI no només es perseguia als opositors de l'estalinisme, sinó que es perseguia a qualsevol que mostrés un mínim comportament desviacionista o que carregués contra la direcció o les polítiques del PC. Com confirma Skoutelsky, unes simples crítiques (a vegades ni tan sols crítiques polítiques) podien ser motiu per aparèixer en les llistes de sospitosos¹⁴⁵.

A Skoutelsky, però, no li sorprèn aquesta enorme quantitat d'informes sobre sospitosos que es poden trobar en els arxius de la Comintern ja que afirma que aquest *modus operandi* (el de generar informes sobre els individus que podien mostrar proves de desviacionisme) era propi de l'univers estalinista, i en conseqüència, del funcionament intern de la Comintern¹⁴⁶. Naturalment, i com hem vist, la naturalesa interna de la Comintern fou transmesa a la organització i funcionament de les BI. Com que la naturalesa de les Brigades provenia del món estalinista – si bé oficialment les BI eren presentades per la Comintern com un cos de «voluntaris de la llibertat» on no importaven les idees polítiques, sinó que l'important era el convenciment amb el qual s'anava a combatre al feixisme –, la realitat fou que existí un control ideològic i un clar predomini (gairebé obligat) de les tesis comunistes. Skoutelsky així ho afirma al dir que en la diferents premsa i publicacions de les Brigades, tot i que hi havia certa llibertat en el to de la publicació, aquesta sempre havia d'estar emmarcada dins de l'ortodòxia comunista¹⁴⁷. A més a més, els comissaris polítics eren els encarregats d'adoctrinar políticament a les tropes (adoctrinant segons les premisses del PC) i de vigilar la lleialtat dels brigadistes envers el Partit¹⁴⁸.

Així doncs, aquest autor reconeix l'excessiva «política de l'informe» i l'enorme vigilància política que es duia a terme sobre els membres de les Brigades. Aquest historiador, com s'ha dit, és qui de lluny tracta millor i extensament aquest aspecte. Davant del gairebé absolut silenci dels altres historiadors que s'han consultat, és necessari també acudir a les memòries per veure en quin sentit els relats d'antics brigadistes coincideixen, o no, amb el de Skoutelsky.

Les memòries de Sygmunt Stein resulten les més adients si es vol tractar el tema del control polític i de les purgues ja que fou membre del comissariat polític de les BI, i per tant

¹⁴⁴ Skoutelsky, R., 350.

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Ibid.* p. 333.

¹⁴⁷ *Ibid.* p. 240.

¹⁴⁸ *Ibid.* p. 325.

estigué molt més assabentat que un simple soldat ja que pogué presenciar com funcionava l'engranatge de control ideològic de les Brigades.

Quan Stein arribà a Albacete, el van transferir immediatament dins del comissariat polític en la secció de propaganda i control comunistes¹⁴⁹. Tal com recorda: «No vaig trigar a veure que la funció dels propagandistes no només era influir, sinó també...impedir que funcionessin els cervells humans»¹⁵⁰. Una de les seves principals funcions fou la d'implantar les idees afins a l'URSS. Aquest fet plasma perfectament que existia un control ideològic dins les BI ja que lluny de centrar-se en l'organització únicament militar i de permetre una lliure expressió política dels voluntaris, l'Estat Major de les Brigades procurà mostrar una cohesió ideològica, controlant a qui era susceptible de desviar-se de les directrius del PC envers la guerra d'Espanya.

La censura també fou present, ja que una altra de les tasques de Stein fou la de llegir les cartes que enviaven els brigadistes, i denunciar qualsevol tipus de crítica o desviació¹⁵¹. Tal com afirma l'ex brigadista, el contingut de les cartes podia suposar la mort del que les enviava¹⁵². El mateix Skoutelsky reconeix l'existència d'aquesta censura en el propi correu¹⁵³, per la qual cosa es pot afirmar que la censura, a l'igual que el control ideològic, està avalat per als acadèmics de forma clara.

Hi ha historiadors, com Manuel Requena i Mª Lourdes Prades, que afirmen que el control i la censura s'explicarien per la necessitat de prendre precaucions per evitar l'espionatge¹⁵⁴. Hi ha d'altres, com Jaume Claret o César Vidal, que diuen que el fenomen de les desercions va ser bastant notable en les BI a causa de la desmoralització de les tropes. Cal recordar que la seva condició de tropes de xoc causà nombroses baixes que eren difícils de reemplaçar, i que quan es feia es cobrien amb joves inexperts. Aquests dos historiadors afirmen que les mesures repressives s'explicarien precisament per intentar evadir als voluntaris de desertar davant la baixa moral^{155 156}. Veiem doncs que alguns autors justifiquen les mesures repressives per tractar d'evitar l'espionatge o per dissuadir a la deserció. Però per altra banda, com veiem, hi ha ex brigadistes com Stein que denunciaven clarament que no només es perseguia al desertor i a l'espia (fet clarament comprensible i normalitzat en temps de guerra en qualsevol exèrcit), sinó que també hi havia una persecució ideològica.

¹⁴⁹ Stein, S., pp. 71-72.

¹⁵⁰ *Ibid.* p. 77.

¹⁵¹ *Ibid.* p. 79.

¹⁵² *Ibid.* p. 98.

¹⁵³ Skoutelsky, R., p. 269.

¹⁵⁴ Requena, M., Prades, M^a. L., p. 189.

¹⁵⁵ Claret, J., p. 72.

¹⁵⁶ Vidal, C., p. 377.

Com veurem, les purgues són un tema molt més fosc, i en la majoria dels casos no hi ha aquesta relativa unanimitat que hi ha en la historiografia respecte el reconeixement d'una política de control, fet que causa discrepàncies entre els diferents relats. Altra vegada veiem com en la historiografia és un tema que gairebé no s'ha tractat, i que qui ho fa amb una major base documental (com Skoutelsky) ho fa d'es d'una enorme prudència al manca encara evidències que permetin certificar les diverses teories. Altres historiadors com de la Cierva sí que parlen sense la prudència que caracteritza a Skoutelsky. En el seu cas, sembla convençut de tot el que diu, però al no recolzar-se sobre cap document ni citar gairebé cap font, les seves afirmacions resulten molt qüestionables, i hi veiem darrere una clara voluntat propagandística al voler denunciar tots els mals del comunisme.

Les memòries, doncs, seran interessants per conèixer el funcionament de l'engranatge repressiu que o bé és desconegut o que no es pot demostrar per altres fonts. Al cap i a la fi, els ex brigadistes varen ser testimonis directes d'aquests fets, i encara més Sygmunt Stein, que al ser membre del comissariat polític i tractar directament amb membres de l'Estat Major, no pogué evitar presenciar certs episodis que clarament es classificarien com a purgues ideològiques.

Les purgues

El tema de les purgues en el sí de les BI és un tema sobre el qual ha circulat molta informació. Aquesta informació que s'ha anat repetint en la historiografia al llarg dels anys, és bàsicament, especulació. Com hem dit, estem davant d'un dels temes més foscos sobre les Brigades. Per una banda, fosc per la gairebé manca total de fonts fiables que permetin a l'historiador corroborar o desmentir completament qualsevol teoria elaborada per un autor o qualsevol afirmació feta per els ex brigadistes. Per altra banda, aquest tema ha estat tabú per part de la historiografia ja que en molts casos no ha interessat tractar-lo i resulta incòmode. Des de la historiografia pro franquista – en aquest cas representada a la perfecció per l'obra de Ricardo de la Cierva, i en menor cas de César Vidal –, s'han anat repetint des de la mateixa guerra una sèrie d'acusacions envers l'Estat Major de les BI (especialment envers a André Marty, qui ostenta el mot de «carnisser d'Albacete»), que afirmen, entre d'altres coses, que es pot atribuir a Marty ordenar no menys de 500 execucions. Des de les memòries veiem com alguns ex brigadistes denuncien clarament l'existència d'execucions per motius ideològics, i que en alguns casos les expliquen detalladament. El problema de la historiografia franquista és que realitza tals acusacions amb documents que han resultat ser

molt poc sòlids (tal com Skoutelsky demostra, com veurem més endavant). I el problema de les memòries és que no es poden corroborar els relats ja que no s'han trobat documents que provin els fets que s'expliquen. Així doncs, veiem com dos parts de la historiografia (les obres dels autors pro franquistes i moltes de les memòries) acusen a l'Estat Major de les Brigades d'organitzar una xarxa de purgues polítiques, de la qual no hi ha proves sòlides, però sí se n'ha parlat molt.

Per altra banda trobem altra part de la historiografia (en aquest cas la majoria d'autors que s'han consultat) que directament no entren a tractar el tema de les purgues, si bé les obres consultades són monogràfics de les BI. Com a màxim, veiem autors com Julián Casanova o Jaume Claret que mencionen aquest aspecte, però que no entren al debat.

Casanova tan sols diu que s'ha escrit sobre el fet que Marty va ordenar executar a uns 500 brigadistes. No entra més a tractar aquest aspecte, més que mencionar que en la historiografia s'ha parlat molt. Afegeix, però, que ningú aporta proves sobre quan i com es varen dur a terme¹⁵⁷. En aquest cas, el fet d'advertir la manca de proves de molt del que s'ha escrit sobre les purgues l'apropa a Skoutelsky, com veurem. L'historiador francès, però, arriba fins al fons de la qüestió. Al menys, tot i que Casanova no ho tracta en la seva obra, es mostra prudent.

En el cas de Jaume Claret, el tema de les purgues només l'esmenta en mitja pàgina de tota la seva obra, i no el tracta directament ell. Claret diu que segons Antony Beevor – ni tan sols cita l'obra d'on ho extreu – s'han documentat nombrosos afusellaments. Però només es refereix a «fusilamientos dictados contra civiles y brigadistas considerados pusilánimes ante la batalla, o posibles desertores ante el enemigo»¹⁵⁸. Veiem, doncs, que ni tan sols fa referència a la possibilitat de que aquestes execucions fossin degut a motius polítics. Com s'ha vist, les execucions a causa de les desercions o per un comportament covard en combat són un fet que el mateix Skoutelsky reconeix, i assenyala que eren normals en qualsevol exercit¹⁵⁹. D'aquesta manera, Claret no tracta les purgues per motius ideològics, com tampoc fan la majoria d'historiadors consultats.

Com molts investigadors, doncs, Jaume Claret no entra en la seva obra a tractar el control ideològic i les purgues. Així, gairebé dona una visió idíl·lica sobre les BI, ja que com molts autors no entra a tractar els aspectes més incòmodes. En aquest sentit, sembla com si gairebé només les memòries i la historiografia pro franquista entrin a tractar els temes més conflictius. En l'obra de Claret hi manca també la menció a les memòries d'algun brigadista

¹⁵⁷ Casanova, J., p. 276.

¹⁵⁸ Claret, J., p. 30.

¹⁵⁹ Skoutelsky, R., p. 353.

(tal com tenen en compte altres historiadors), i es limita bastant a realitzar una obra on es posa al dia el la bibliografia i el coneixement actual de les Brigades, però sense entrar a debatre cap de les qüestions. De totes maneres, és una bona obra de síntesis que permet al lector endinsar-se en el tema de les BI d'una forma fàcil i comprensible, i Claret tracta els temes principals de les Brigades de forma breu però molt aclaridora. Al ser una obra de síntesis, aquest autor prescindeix de les citacions en la seva obra i generalment no entra en cap dels debats historiogràfics que existeixin en torn a les BI.

És per aquest silenci sobre les purgues en gran part de la historiografia per la qual cosa s'han d'usar les memòries que sí que les purgues per motius ideològics i que a sobre, en parlen obertament i en posen alguns exemples. Sortosament, com ja s'ha dit abans, Rémi Skoutelsky sí que s'ha atrevit a tractar obertament aquest tema tabú que sempre ha estat mig en les ombres i sobre el qual hi ha molta especulació i poques proves. A més a més, com hem dit, és l'únic historiador que a banda de tractar el tema obertament, hi dedica un capítol sencer. L'obra d'aquest historiador denota una gran imparcialitat ja que tracta el tema, però al contrari que la historiografia pro franquista, no ho fa amb l'objectiu de desprestigiar per motius propagandístics o ideològics, sinó que reconeix aquest fosc aspecte i el posa damunt la taula, però només afirmant el que es pot corroborar mitjançant documents. Assenyala, també, tota la informació que ha anat circulant fins ara i que hauríem d'agafar amb pinces degut a la manca de solidesa.

Com s'ha dit, són les memòries i les obres de la historiografia pro franquista les que han anat aportant certa llum sobre el tema. Però què en diuen sobre les purgues? I en el cas dels historiadors pro franquistes, amb quines fonts sustenten les seves afirmacions?

En el cas de les memòries, Sygmunt Stein entra en el tema de forma contundent, fent una interessant reflexió sobre la imatge de les BI i sobre com hi ha certs temes que han estat silenciats per part de la historiografia: «Fins ara, una aurèola de santedat ha envoltat el nom de les Brigades Internacionals»¹⁶⁰. I segueix, reflexionant sobre la imatge de les BI:

«Quantes mentides, però, contenen aquests mots! [...] Per desgràcia, ben poques persones van saber veure el veritable caràcter de les Brigades Internacionals. A les pàgines que segueixen, em proposo arrencar el vel i presentar les Brigades tal com eren en realitat. Ho faig, per damunt de tot, a fi de conèixer la veritat històrica, però també, en gran part, perquè la imatge de què es beneficien és una de les pitjors

¹⁶⁰ Stein, S., p. 83.

mentides dels comunistes, una falsificació de la realitat d'una magnitud difícil de superar»¹⁶¹.

En la mateixa línia, Daniel Pastor diu sobre les memòries que ajuden a mostrar «*esa otra cara ignorada de las Brigadas Internacionales que muchas veces es silenciada o ignorada por conveniencia*», i segueix dient que sembla com si els aspectes més incòmodes de les Brigades han estat sovint oblidats ja que trenca la imatge idíl·lica que hi ha sobre les BI¹⁶². Queda patent, doncs, com alguns historiadors sí que veuen en les memòries una oportunitat per aportar llum per tal de poder obrir i tractar noves línies d'investigació que han pogut estar oblidades per conveniència, al ser un tema tan incòmode de tractar. Com també explica aquest autor, moltes vegades s'ha intentat desprestigiar i desmentir aquells ex brigadistes que han intentat destapar i denunciar públicament l'existència d'una política repressiva en les BI. Per exemple, quan morí l'ex brigadista i escriptor britànic Laurie Lee el 1997 (que en els seus escrits havia denunciat les purgues) el secretari de la International Brigade Association inicià una dura campanya de desprestigi contra Lee, denunciant la suposada falsedat dels seus escrits crítics envers les Brigades¹⁶³. Queda patent, doncs, com aquest aspecte que es tracta ha resultat des de sempre, com ja s'ha dit, un tema difícil i incòmode. Com veurem (gràcies a un descobriment de Skoutelosky) el que diuen les memòries s'ha d'agafar amb pinces perquè no sempre s'ajusten a la realitat del que passà. Així doncs, mentre veiem que historiadors com Daniel Pastor sí que atorguen gran importància a les memòries com una interessant font d'informació, Skoutelsky adverteix que s'ha d'anar amb compte amb el relat dels ex brigadistes.

Tornant a les memòries de Stein, en elles denuncia amb exemples clars i detallats la política de purgues de les BI. Segons ell, als brigadistes «a Espanya, a la més mínima sospita de desviacionisme, els liquidaven d'amagat. Els altres vivien sota una vigilància permanent, per assegurar-se que no s'allunyaven de la línia del partit, i al més petit dubte els enviaven al front o bé els assassinaven»¹⁶⁴. En la seva obra no escatimen els exemples d'aquests assassinats a qui mostrava crítiques envers el Partit o l'organització de les BI, o simplement no compartia les seves directrius. Segons ell, moltes vegades als brigadistes que apareixien en les llistes de sospitosos els assassinaven els «liquidadors comunistes», que en ple combat en el front, engegaven un tret per l'esquena a la víctima¹⁶⁵. D'aquesta manera, era impossible certificar si la bala provenia de les pròpies files o del bàndol contrari. Tal com explica:

¹⁶¹ *Ibíd.*

¹⁶² Pastor, D., p. 316.

¹⁶³ *Ibíd.* p. 318.

¹⁶⁴ Stein, S., p. 87.

¹⁶⁵ *Ibíd.* p. 98.

«A les Brigades Internacionals s'utilitzaven diversos mètodes per eliminar als opositors polítics. De vegades es liquidaven les víctimes a Albacete mateix, en un soterrani o en un indret mig amagat, conegut tan sols pels comissaris de la policia secreta. Però, en la majoria dels casos, s'enviava la víctima al front, on els «liquidadors» s'encarregaven d'engegar-li un tret a l'esquena. Després la versió oficial anunciava que havia mort al camp de batalla»¹⁶⁶

Com veiem, si aquests eren els mètodes d'execució més freqüents per eliminar als que s'havien mostrat fora de la línia estalinista, aquests no deixaven cap mena de prova. Com hem vist, la manca de proves verídiques són un dels motius que dificulten l'estudi d'aquest aspecte. A més a més, Stein diu que ni tan sols era necessari que la víctima s'hagués desviat de les línies del PC a Espanya ja que només feia falta que algú denunciés la seva desviació de la línia estalinista al seu país natal per tal d'executar-lo¹⁶⁷.

Per citar un altra ex brigadista que denuncia les purgues podríem nombrar a Spender, també que confirma en les seves memòries que en les BI s'usaven mètodes per desfer-se de tot aquell dissident de les consignes comunistes¹⁶⁸.

Hem de tenir en compte, però, que tot i les memòries poden aportar llum on no hi ha proves documentals, (tal com hem vist que opina, per exemple, Daniel Pastor), també s'ha de considerar que aquestes no estan escrites per historiadors professionals, sinó per get corrent que a més va viure en primera persona aquells fets. La subjectivitat pot estar present de manera considerable en els textos dels ex brigadistes. Per exemple, en la seva obra, es plasma que Stein era profundament antiestalinista.

Passem ara a veure què en diu la historiografia pro franquista sobre les purgues. Tot i que César Vidal sí que tracta una mica la relació entre l'URSS i les BI, no dedica espai a tractar les purgues. Qui sí que ho fa, seguint la línia de denunciar tots els aspectes negatius de les Brigades, és Ricardo de la Cierva.

De la Cierva centra el seu comentari sobre les purgues entorn la figura de Marty, i la seva teòrica afirmació – en un informe del Partit Comunista Francès (PCF) el 1937 – de que va ordenar uns 500 afusellaments de brigadistes¹⁶⁹. Així doncs, aquest autor agafa al peu de la lletra les suposades declaracions de Marty, i a banda de criticar contínuament la seva figura,

¹⁶⁶ *Ibid.* p. 140.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ González, L. (2007), “En los límites del comunismo: las vivencias de Stephen Spender durante la guerra civil española”, dins Antonio R. Celada, Daniel Pastor, Rosa Mª López (eds.), *Las Brigadas Internacionales: 70 años de memoria histórica*, Salamanca: Amarú, (p. 205-212), p. 209.

¹⁶⁹ Cierva, R. de la, p. 160.

dona per fet que això fos cert. De fet, lluny de contenir-se, Ricardo de la Cierva diu que «*la cifra fue realmente mucho mayor*» i que «*los documentos y testimonios sobre esta conducta son abrumadores*»¹⁷⁰, tot i que ni tan sols esmenta o cita quins són aquests testimonis i documents, tal com fa en la majoria d'afirmacions que du a terme en la seva controvertida obra. A banda d'això, de la Cierva afirma que s'utilitzà la mateixa base d'Albacete o els centres de reeducació de Pozo Rubio per dur a terme els «crims polítics ordenats per Stalin»¹⁷¹.

Com s'ha dit, César Vidal no entra a tractar aquest aspecte, més que a mostrar-se convençut de que Marty va ordenar no menys de 500 afusellaments¹⁷².

D'aquesta manera, veiem com la historiografia pro franquista que sí que entra a tractar el tema ho fa repetint el que s'ha anat dient al llarg dels anys per els diversos autors, sense corroborar si les dades que tenim fins avui en dia són fiables o no.

Per acabar d'analitzar el que diu la historiografia sobre les purgues, hauríem d'anar-nos a Rémi Skoutelsky, que com ja s'ha dit és qui més extensament tracta el tema. També és qui ho fa des d'una òptica més professional.

Aquest autor diu que el mot de «carnisser d'Albacete» és un apel·latiu que han anat repetint la majoria d'historiadors de la guerra civil¹⁷³, i afegeix sobre la repressió política de les BI que com s'ha mantingut aquesta suposició en la historiografia durant tant de temps, tot el que porti a la mateixa afirmació serà acceptat sense verificació¹⁷⁴. De manera implícita, critica a tots els historiadors que han mantingut, segons ell, una actitud poc professional al afirmar que les acusacions s'han anat repetint al llarg del temps sense ser verificades, i que d'aquesta manera han anat perdurant en el temps a causa de que molts historiadors es copien els uns als altres¹⁷⁵. En aquest aspecte, veiem com justament diu el que ja s'havia comentat, que és el fet de que com sempre s'ha donat per fet, els autors han escrit les seves tesis al respecte sense usar fonts que puguin contrastar la informació (com ho exemplifica perfectament l'obra de Ricardo de la Cierva, per exemple). Skoutelsky sobretot insisteix molt en la manca de proves sobre les purgues, i avisa en la seva obra que totes les acusacions que s'han anat duent a terme tot aquest temps s'haurien d'agafar amb pinces. Així doncs, aquest historiador reconeix la dificultat de testimoniar amb proves les execucions de voluntaris ja que «*en muchos casos no se podía siquiera probar que hubieran muerto, ni*

¹⁷⁰ *Ibíd.* p. 438.

¹⁷¹ *Ibíd.* p. 159.

¹⁷² Vidal, C., p. 377.

¹⁷³ Skoutelsky, R., p. 339.

¹⁷⁴ *Ibíd.* p. 358.

¹⁷⁵ *Ibíd.* p. 341.

imputar su asesinato, en caso de que se hubiera comprobado, directamente a Marty»¹⁷⁶. Per demostrar-ho, posa alguns exemples de com una invenció s'ha acabat convertint en veritat absoluta amb el pas dels anys, i que és fins i tot usada per historiadors com a prova del que diuen.

Una de les mentides que destapa Skoutelsky és la de les acusacions del gal·lès Kance Rogers, que afirmà que Marty, durant la batalla de Brunete executava a sang freda als que queien en pànic durant la lluita. Però Skoutelsky diu que aquest testimoni conté un lleuger error, i és que André Marty, durant la batalla de Brunete era a Moscou¹⁷⁷. Aquest autor ens situa davant d'una clara evidència que justifica que la informació que es desprèn de les memòries s'ha d'agafar sempre amb pinces ja que pot distorsionar la realitat, o directament falsejar-la com és aquest cas.

No és la única prova que Skoutelsky aporta sobre el fet que s'ha de posar en dubte totes les fonts, i més les que s'han anat donant per resoltes durant els anys. En aquest sentit, resulta també interessant com aquest historiador destrossa l' "evidència" d'un fet que la major part de la historiografia, com hem vist, ha donat per verídica des de la mateixa guerra. M'estic referint aquí a la suposada afirmació que Marty dugué a terme en el nombrat informe del Partit Comunista Francès de 1937. Tal com Skoutelsky marca, sempre s'havia pensat que aquesta reunió va ésser el 15 d'octubre d'aquell any¹⁷⁸.

En aquest informe (que la majoria d'historiadors han donat per bo) Marty hauria afirmat davant del comitè central del PCF les següents paraules: «*Las ejecuciones que ordené no suman más de quinientas [...] Con el paso del gobierno de Valencia a Barcelona [...] toda la España roja está en manos de los comunistas*»¹⁷⁹, i aquestes línies apareixen en gairebé tota la bibliografia consultada que tracta, ni que sigui per sobre, el tema. Per exemple, tant Jaume Claret, com César Vidal o Ricardo de la Cierva donen per bones aquestes paraules. Inclús aquestes afirmacions són recollides a l'obra d'Andreu Castells¹⁸⁰, que com hem vist compta amb el reconeixement de tots els autors que tracten les BI.

El que resulta sorprenent és com Skoutelsky explica com aquesta suposició de les 500 execucions (teòricament extretes d'un informe de Marty del que mai ningú n'havia qüestionat la seva autenticitat) és bàsicament una hàbil falsificació de la propaganda franquista. I assenyala que qui va trobar la clau fou Carlos Serrano^{181 182}.

¹⁷⁶ *Ibíd.*

¹⁷⁷ *Ibíd.* p. 342.

¹⁷⁸ *Ibíd.* p. 341.

¹⁷⁹ *Ibíd.*

¹⁸⁰ *Ibíd.*

¹⁸¹ *Ibíd.*

Aquest autor s'hauria adonat que en realitat mai existí una reunió del comitè central del PCF el 15 d'octubre de 1937, sinó que aquesta s'hauria produït quinze dies més tard. A més a més, el mot de «*España roja*» pertany típicament al vocabulari de la dreta, i no al d'un comunista, fet que feia sospitar molt de l'autenticitat de l'informe i donava més pistes sobre una possible falsificació.

Un cop feta la descoberta sobre la veritable data de la reunió, Carlos Serrano va consultar el veritable informe del comitè central, que es trobava disponible en diverses biblioteques. Veritablement, Marty mai havia dit que ordenà unes 500 execucions, sinó que el que realment digué fou que n'ordenà només dues¹⁸³. Fou la propaganda franquista qui al final de la guerra va reproduir amb "detall" el discurs de Marty, afegint l'aspecte de les 500 execucions¹⁸⁴.

Veiem, doncs, com Skoutelsky explica (ell sí que amb una documentació fiable fruit d'un bon treball d'investigació) com una invenció de la propaganda franquista s'havia introduït a la historiografia i havia anat sent repetida per els investigadors sense contrastar el que deien.

Skoutelsky, doncs, és qui de lluny tracta millor el tema, com clarament es plasma. I de fet sembla obrir noves línies d'investigació a l'aclarar com la majoria dels historiadors han usat com a font una falsificació. Llegint la bibliografia, però, es dubta de si aquest missatge ha arribat a atots els acadèmics, o si s'ho han cregut o no, ja que per exemple, l'obra de Claret (que com hem vist ho esmenta) és deu anys posterior a la de Skoutelsky i no fa referència a la important descoberta de Carlos Serrano.

L'historiador francès fa una darrera i interessant reflexió sobre les purgues a partir d'un comentari de Joan Chaintron¹⁸⁵ que vindria a dir que potser s'hauria acusat sempre a Marty com el responsable de les execucions ja que al estar al capdavant de les BI, podria aparèixer com un cap de turc. Joan Chaintron afirmaria segons Skoutelsky que és probable que s'hagin atribuït a Marty les execucions comeses per els agents soviètics del NKVD^{186 187}. El que vindria a reflexionar aquí és en el fet de que a causa de ser el màxim dirigent de les Brigades, a Marty segurament se l'hauria acusat dels crims comesos pels agents secrets de Stalin (dels quals sabem que van actuar durant la guerra, però dels quals gairebé no hi ha proves). Un clar exemple de la manca de proves dels seus crims seria el de l'assassinat d'Andreu Nin, que avui en dia encara no ha estat resolt al 100%. D'aquesta manera, Skoutelsky es pregunta:

¹⁸² Serrano, C., (1987), *L'Enjeu espagnol: P.C.F. et guerre d'Espagne*, París: Messidor.

¹⁸³ Skputelsky, R., pp. 341-342.

¹⁸⁴ *Ibid.* p. 342.

¹⁸⁵ Chaintron, J., (1993), *Le vant soufflait devant ma porte*, París: Le Seuil.

¹⁸⁶ Comissariat del Poble d'Afers Interiors. Fou la principal organització de policia secreta de la Unió Soviètica, sent responsable de la repressió política durant l'estalinisme.

¹⁸⁷ Skoutelsky, R., p. 343.

«Se pueden atribuir las ejecuciones directamente a él?»¹⁸⁸. Com hem dit, si bé l'historiador francès reconeix que hi hagué purgues (com també de que manquen proves per acusar amb fiabilitat) es pregunta si no cauen en un error i en una simplificació tots els historiadors que sense proves acusen a Marty. Ja hem vist que teòricament la prova de l'informe del PCF hauria de ser descartada com a verídica.

Per acabar de tancar el tema de les purgues, tornariem a parlar de xifres. Si bé generalment s'agafa com a referència les 500 teòriques execucions ordenades per Marty, Skoutelsky apunta molt més baix al afirmar: «En total, ¿cuántas ejecuciones hubo? J. Delperrié de Bayac arriesgaba una cifra: unos cincuenta, para el total de la guerra, el total de las Brigadas Internacionales, y por todos los motivos. No me parece infundado»¹⁸⁹. I per defensar aquesta xifra tan baixa en comparació a les que insinuen altres autors – com també les memòries d'alguns brigadistes – afirma que «Es evidente que no se pueden negar los abusos inadmisibles cometidos dentro de las brigadas [...] No obstante, si hubiera sido necesario liquidar a todos los «indisciplinados» de las brigadas... ¿el historiador debería contar miles de cadáveres!»¹⁹⁰. Com es pot comprovar, la historiografia està encara molt lluny d'assolir un consens entorn les xifres produïdes per les purgues. Si bé Skoutelsky afirma que ens hauríem d'oblidar de la xifra dels 500 executats, aquest historiador aposta per una xifra que pot semblar molt baixa. Haurem d'esperar a altres profunds estudis sobre el control ideològic i les purgues per poder començar a contrastar dades.

Per concloure, podríem dir que Skoutelsky, que amb diferència és l'autor que aporta les dades més fiables sobre els aspectes de la persecució i de les purgues, sí que reconeix que van existir ambdues, però posa en dubte si veritablement la historiografia ha estat capaç d'assenyalar al veritable autor o d'aportar informació verídica i contrastada al respecte. Com hem vist, la seva condició de màxim dirigent de les BI ha fet que a Marty segurament se li hagin atribuït assassinats que varen ser comesos per els agents secrets de Stalin. També hem pogut comprovar com una invenció de la propaganda franquista que mai va ser contrastada fins que ho féu Carlos Serrano, ha estat repetida per els historiadors que han tractat el tema fins avui en dia.

Si bé tots els investigadors (inclús Skoutelsky després d'haver dut a terme una enorme recerca al respecte) reconeixen que en el sí de les BI existí un control ideològic i unes purgues derivades d'aquest, el que queda patent (i més després de que ja no puguem donar per bones les declaracions de Marty en l'informe del PCF) és que encara s'està lluny de

¹⁸⁸ *Ibíd.*

¹⁸⁹ *Ibíd.* p. 355.

¹⁹⁰ *Ibíd.* p. 358.

poder relatar aquests fets tal com van passar. Com hem vist, Skoutelsky avisa que potser a Marty se l'ha acusat sempre d'uns crims que no va ordenar, o al menys no tots. Però realment encara s'està lluny de poder quantificar el nombre d'execucions derivades de les purgues, com també d'assenyalar els responsables directes. Cal destacar, però, que encara queden documents en els arxius que no han vist la llum, i que en un futur sí que es podran consultar. Si la parcial obertura dels arxius de la Comintern va permetre obrir noves línies d'investigació, és possible que a mesura que se'n vagin obrint més, els historiadors puguin resoldre aquest pràcticament desconegut aspecte.

5. CONCLUSIONS

Tot i que en el seu origen fos un conflicte intern, la Guerra Civil acabà sent un assumpte internacional al rebre ambdós bàndols l'ajuda d'altres potències que clarament es posicionaren a favor del govern de la República o del bàndol revoltat. Si bé Franco rebé l'ajuda immediata de Hitler i Mussolini, la República no va rebre ajuda internacional immediata. Gran Bretanya i França, que prioritzaven la política d'apaivagament, es van mantindre fermes en la decisió de no intervenir en el conflicte espanyol, arrossegant a molts altres Estats a la seva postura. D'aquesta manera impulsaren l'Acord de No Intervenció, en el qual s'hi van sumar també Alemanya, Itàlia i la Unió Soviètica. Com sabem, a la pràctica, l'Acord de No Intervenció fou una farsa ja que va ser violat constantment al llarg de tot el conflicte sense que es produïssin accions per evitar-ho.

L'URSS, que en un primer moment s'havia mantingut fidedigne a l'acord ja que buscava un apropament a les democràcies occidentals, va decidir ajudar a la República al veure que Hitler i Mussolini feien cas omís, i quan Stalin va veure perillar el interessos geoestratègics de l'URSS. Com veiem, actualment tots els historiadors sostenen que l'URSS actuà en defensa dels seus interessos, i no per pura solidaritat internacional (tal com la propaganda comunista volgué fer veure durant el conflicte). Tot i així, a banda de la motivació per raons d'interessos internacionals, no hi ha *quorum* entre els investigadors a l'hora d'assenyalar quins interessos tenia Stalin sobre Espanya en concret. Si autors com Hugo García o Ricardo de la Cierva afirmen que la intenció de Stalin era la de crear un règim afí a Moscou, Michael Alpert nega aquesta opció. Per altra banda, Rémi Skoutelsky creu que la intervenció de l'URSS es podria explicar a causa de la voluntat del Kremlin de frenar i controlar una revolució que s'escapava de les seves mans.

Part de l'ajuda soviètica, a banda de l'enviament de material i personal (com assessors, pilots, diplomàtics o agents del NKVD) consistí en la creació i organització de les Brigades Internacionals. La creació la féu oficialment la Comintern. D'aquesta manera, Stalin es recolzava en aquesta organització per tal de no comprometre directament a la Unió Soviètica amb l'Acord de No Intervenció.

Creades per la Comintern, la organització interna de les BI estava clarament inscrita al món comunista; i a la pràctica, les Brigades estaven controlades per la Internacional Comunista. Els membres de l'Estat Major eren alts càrrecs d'aquesta organització, i com hem vist, gairebé la totalitat dels comissaris polítics també pertanyien al Partit Comunista.

Aquí entrem en un dels grans debats historiogràfics que han predominat al llarg del temps. Què eren les Brigades? Eren l' «exèrcit de la Comintern», tal com s'ha afirmat des de certs sectors de la historiografia?

Aquesta línia és defensada pels historiadors César Vidal i Ricardo de la Cierva, ja que afirmen que les BI varen ser un exèrcit de Stalin teledirigit des de Moscou.

Altra part de la historiografia, però, matisa la relació entre les BI i l'URSS. Els autors que s'enquadren en aquesta altra línia afirmen que tot i estar creades per la Comintern, no es pot afirmar amb rotunditat que fossin l' «exèrcit de la Comintern». Segons aquesta tendència, actualment majoritària, si bé els quadres pertanyien al PC, la composició social i política del conjunt dels brigadistes és prou heterogènia com per desmentir tal afirmació. Com han estat capaços de demostrar aquesta historiadors, per pertànyer a les BI ni s'havia de ser necessàriament comunista ni comptar amb experiència militar prèvia. A més a més, autors com Skoutelsky afirmen que tot i que ho poguéssim semblar, les BI foren una organització prou descentralitzada com per que Moscou no tingués un poder directe i absolut. Segons ell, no totes les decisions que es prenen a Moscou es posaven en pràctica.

Mentre que veiem que l'argumentació de Vidal, i sobretot de Ricardo de la Cierva és escassament sòlida (tan sols repeteixen una idea que des de la guerra està en l'imaginari de certa historiografia, fet pel qual són durament criticats per altres historiadors com Manuel Requena) els historiadors que matisen el poder de Stalin en les BI ho fan tractant primer extensament la composició i organització interna de les Brigades per tal d'afirmar que si bé foren creades per la Comintern, s'hauria de rebaixar el poder real de l'URSS. En resum, la majoria d'historiadors afirmen que podríem dir que les BI van ser l'exèrcit creat per la Comintern, però no l' «exèrcit de la Comintern».

Anant cap a un dels aspectes principals d'aquest treball – l'anàlisi historiogràfic al voltant del control ideològic i les purgues –, es pot afirmar que avui en dia no hi ha cap historiador que negui que existís un control ideològic en el sí de les BI ni que afirmi que no hi havia mecanismes per controlar la dissidència política i les actituds desviacionistes envers les pautes del PC. Veiem com existia una «cultura de l'informe» i que a la mínima sospita d'un voluntari, el seu nom entrava a les llistes de sospitosos (que com es pot comprovar, n'hi ha en abundància en els arxius del RGASPI). No només es perseguia als desertors i als espies, tal com succeeix en tots els exèrcits, sinó que també existí un control i persecució ideològica. El transfons comunista de les Brigades va prioritzar la disciplina militar, però va tenir un impacte (negatiu segons la majoria d'ex brigadistes i historiadors) al perseguir-se qualsevol desviació ideològica.

Si bé l'aspecte del control ideològic és prou desconegut, però tot i així està prou estudiat pels investigadors, molt més desconegut és l'aspecte de les purgues. Aquest és un dels temes sobre les Brigades menys tractats en la historiografia, i un dels temes sobre el qual han circulat més llegendes, que han anat repetint molts historiadors al llarg dels anys sense verificar. En aquest sentit, Skoutelsky, en la seva obra, destapa com una fabulació de la propaganda va ser donada per bona i repetida per els historiadors fins que al 1989 Carlos Serrano va poder verificar que Marty mai afirmà que ordenés executar a uns 500 brigadistes. Aquesta afirmació, apareguda en un informe del PCF resultà ser una invenció de la propaganda franquista, apareix en totes les obres consultades, i en la majoria d'elles ni tan sols es discuteix la seva veracitat. Així doncs, Skoutelsky remarca que en aquest aspecte hi ha una gran manca de proves documental que permetin fer afirmacions des d'un convenciment total. En aquest mateix sentit, l'historiador francès posa en dubte l'adjectiu de «carnisser d'Albacete» ja que no hi ha proves que puguin, primer de tot, demostrar que es produïssin aquestes purgues, i per altra banda, atribuir-les a Marty.

A banda de ser un aspecte molt poc tractat degut a que és un tema incòmode, conflictiu i que sovint no ha interessat a ningú tractar-lo, el fet és que hi ha molt poques proves documentals que permetin als historiadors traçar un mapa complet sobre les purgues avui en dia. D'aquesta manera, aquest aspecte sobre les BI ha estat molt poc tractat en la historiografia, i encara ho ha estat menys en profunditat. Skoutelsky és sens dubte l'historiador consultat que tracta més extensament la qüestió de les purgues, i ho fa des d'una base notablement sòlida. És dels pocs historiadors que s'atreveixen a entrar de ple en un dels temes més incòmodes i obviats per la historiografia.

Com hem pogut comprovar, la majoria d'historiadors (que no entren profundament en aquesta àrea) es podrien dividir en dos blocs. Per una banda, els que com Vidal o de la Cierva donen credibilitat a l'informe (falsificat per la propaganda) de Marty, i tanquen el tema afirmant que veritablement les 500 execucions varen ser certes. Altres historiadors simplement nombren que Marty hauria fet aquesta afirmació, però no entren en més valoracions. En aquest cas, Casanova sí que avisa que és un tema que s'ha de tractar amb prudència.

Com veiem, les purgues són un tema sobre el qual s'ha escrit bastant tenint en compte les poques proves que hi ha, i bàsicament s'ha repetit una idea en la historiografia al llarg dels anys. El que sí és cert que ningun autor nega és que es van produir purgues. Però quantes? I quins serien els màxims responsables? La resposta, avui en dia, no és tan clara com podia semblar segons les darreres investigacions.

Com s'ha dit, al ser una àrea tan poc estudiada a causa de la manca de documentació i de que resulta difícil i incòmode, és necessari recórrer a les memòries, on sí que hi trobem informació detallada al respecte. El problema és que les memòries sí que són generalment bastant subjectives, i a més a més, les afirmacions que duen a terme tampoc es poden recolzar amb evidències documentals. Tot i això, els ex brigadistes foren testimonis directes dels esdeveniments, i per tant són fonts que val la pena tenir en consideració.

La Guerra Civil, així com també les BI, són temes que segueixen suscitant molt d'interès en la historiografia i en part de la societat, fet que es plasma al comprovar la gran quantitat d'obres que es segueixen publicant any rere any. A més a més, es segueixen obrint noves línies d'investigació i aportant noves dades i perspectives, fet que causa que la historiografia sobre qualsevol aspecte de la Guerra Civil segueixi sent dinàmica.

Però de la mateixa manera que segueix generant molt interès, qualsevol tema relacionat amb la Guerra Civil segueix generant debat i discussió a la nostra societat i també entre els acadèmics, i encara s'està lluny d'assolir un relat del passat compartit. Aquest fet es plasma perfectament en les desavinences que trobem entre els diferents autors envers qualsevol aspecte de la guerra (en aquest cas, sobre les Brigades Internacionals).

Moltes de les obres es veuen encara determinades per els prejudicis ideològics dels seus autors. El cas més clar que ens trobem en aquest treball és el de l'obra de Ricardo de la Cierva. Aquest historiador – com hem vist molt discutit dins el món acadèmic – plasma la seva ideologia en les seves obres, i es mostra com un defensor a ultrança del franquisme. Les seves obres estan orientades a defensar les tesis franquistes, i a justificar l'alçament militar i el règim de Franco. Per altra banda, critica fermament el comunisme i la seva obra és una contínua denúncia envers les BI. El que caracteritza aquest historiador (motiu pel qual és molt criticat en el món acadèmic, obtenint per exemple dures crítiques per part de Requena) és que recolza les seves tesis sobre una base documental escassa, i bàsicament es recolza en obres que ideològicament s'ajusten al seu pensament. Per altra banda, obvia sovint tota la informació que aporten altres investigacions si no s'ajusten amb les seves tesis.

L'obra de César Vidal també és criticada per Manuel Requena ja que afirma que no aporta noves línies d'investigació, i afirma que la seva obra és tan sols una actualització de la informació que hi ha entorn les BI. I que no aprofita la oportunitat de consultar els documents desclassificats, motiu pel qual creu que la seva obra no té motiu per existir. Però per altra banda, Stanley G. Payne elogia l'obra de Vidal com si fos, segons ell mateix afirma, l'obra publicada més completa sobre les Brigades. Veiem doncs com en la historiografia encara existeixen diferents corrents que troben pocs punts en comú.

Per altra banda, hi ha historiadors com Rémi Skoutelsky, Antonio Elorza o Marta Bizcarrondo que sí que aprofiten l'obertura parcial dels arxius de la Comintern per tal d'aportar noves visions en els temes més desconeguts, o en els quals la historiografia està més lluny d'assolir un consens. Com hem comprovat, aquests nous estudis fruit del treball amb documents gairebé inèdits permeten desencallar investigacions que semblaven tancades (com el cas de l'informe del PCE on Marty hauria reconegut les 500 execucions ordenades per ell). Tal com afirma Skoutelsky, molt probablement l'obertura de nous documents en el futur permetrà seguir desencallant línies d'investigació que fins ara es troben en la penombra.

6. BIBLIOGRAFIA

Alpert, M. (2007), *El Ejército Popular de la República 1936-1939*, Madrid: Crítica.

Casanova, J. (2007), *República y guerra civil*, Barcelona: Crítica.

Cierva, R. de la (1997), *Brigadas Internacionales 1939-1996: La verdadera historia. Mentira histórica y error de Estado*, Madrid: Fénix.

Claret, J. (2016), *Breve historia de las Brigadas Internacionales*, Madrid: Catarata.

Elorza, A., Bizcarrondo, M. (2003), “La Komintern y España”, dins Manuel Requena, Rosa Mª Sepúlveda (eds.), *Las Brigadas Internacionales. El contexto internacional, los medios de propaganda, Literatura y Memorias*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, (p. 21-36).

García, H. (2006), “La historiografía de la Guerra Civil en el nuevo siglo”, *Ayer*, 62, 285-305.

González, L. (2007), “En los límites del comunismo: las vivencias de Stephen Spender durante la guerra civil española”, dins Antonio R. Celada, Daniel Pastor, Rosa Mª López (eds.), *Las Brigadas Internacionales: 70 años de memoria histórica*, Salamanca: Amarú, (p. 205-212).

Llamazares, G., Anasagasti, I., Maldonado, J., Leguina, J. (2003), “La guerra civil y las Brigadas Internacionales en el discurso político actual”, dins Manuel Requena, Rosa Mª Sepúlveda (eds.), *Las Brigadas Internacionales. El contexto internacional, los medios de propaganda, Literatura y Memorias*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha, (p. 189-208).

Pastor, D. (2007), “Autobiografías noveladas y novelas autobiográficas: el testimonio del desencanto de Laurie Lee y William Herrick”, dins Antonio R. Celada, Daniel Pastor, Rosa Mª López (eds.), *Las Brigadas Internacionales: 70 años de memoria histórica*, Salamanca: Amarú, (p. 315-324).

Requena, M. (2004), “Las Brigadas Internacionales: una aproximación historiográfica”, *Ayer*, 56, 11-36.

Requena, M., Prades, Mª L. (2014), “Las Brigadas Internacionales”, *Studia histórica: historia contemporánea*, 32, 181-195.

Skoutelsky, R. (2006), *Novedad en el frente: las Brigadas Internacionales en la guerra civil*, Madrid: Temas de Hoy.

Stein, S. (2014), *Brigades Internacionals. La fi d'un mite*, Barcelona: Edicions de 1984.

Vidal, C. (2006), *Las Brigadas Internacionales* (3^a ed.), Madrid: Espasa.

Documentals

Minoria Absoluta (productor), Escribano, F., Carrizo, L. (dir.), (2016), *España en dos trincheras. La Guerra Civil en color* [DVD], Espanya: Llargmetratge documental, disponible des de <http://es.dplay.com/dmax/espana-dividida-la-guerra-civil-en-color/>

Pàgines web

Asociación de Amigos de las Brigadas Internacionales, (s.d.), recuperat de <http://www.brigadasinternacionales.org/>

SIDBRINT memoria històrica brigades internacionals, (s.d.), recuperat de <http://sidbrint.ub.edu/es>

7. ANNEXOS

EFFECTIVOS DE LOS BRIGADISTAS INTERNACIONALES POR NACIONALIDAD, SEGÚN LA BASE DE ALBACETE	
Franceses (incluyendo argelinos)	8.962
Polacos	3.113
Italianos	3.002
Estadounidenses	2.341
Alemanes	2.217
Balcánicos ^a	2.095
Británicos	1.843
Belgas	1.722
Checoslovacos	1.066
Bálticos	892
Austriacos	872
Escandinavos	799
Holandeses	628
Húngaros	528
Canadienses	512
Suizos	408
Portugueses	134
Varios ^b	1.122
Total	32.256
<p>a) Búlgaros, yugoslavos, rumanos, griegos.</p> <p>b) Entre ellos: sudamericanos, cubanos, mexicanos, chinos y pasaportes Nansen (apátridas).</p>	

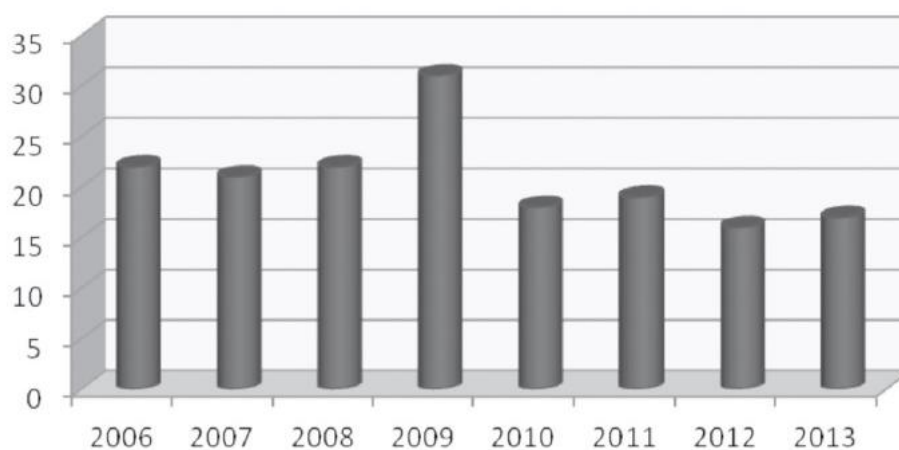
Annex 1: Taula elaborada per Rémi Skoutelsky a partir dels registres de la base d'Albacete on apareixen les xifres estimades totals i per nacionalitats.

Font: Skoutelsky, R. (2006), *Novedad en el frente: las Brigadas Internacionales en la guerra civil*, Madrid: Temas de Hoy, p. 169.

Annex 2: Percentatge de les temàtiques tractades a la bibliografia produïda entre el 2006 i 2013.

Font: Requena, M., Prades, M^a. L. (2014), “Las Brigadas Internacionales”, *Studia histórica: historia contemporánea*, 32, 181-195, p. 183.

Annex 3: Nombre obres publicades anualment entre el 2006 i el 2013.

Font: Requena, M., Prades, M^a. L. (2014), “Las Brigadas Internacionales”, *Studia histórica: historia contemporánea*, 32, 181-195, p. 184.

IV. VIDA SOCIAL

18. ¿Has sido miembro de alguna organización social, juvenil, cooperativa, cultural, deportiva, etc., y en qué tiempo?
En caso afirmativo, ¿sigues siéndolo?

19. ¿Has tenido algún cargo particular en dichas organizaciones? ¿Cuáles? ¿Cuánto tiempo?

20. ¿Eres miembro del Socorro Rojo? ¿Desde cuándo? ¿Dónde? *Desde noviembre 1936 en Barcelona y luego en Albacete en agosto 1937*

V. VIDA POLÍTICA

a) Actividad de Partido

21. ¿Cuándo has empezado a interesarte al movimiento proletario? ¿En qué condiciones? ¿Has sido influenciado por alguna razón? (lecturas, ambiente, etc.) *En estando parado por ambiente*

22. ¿En qué fecha te has adherido al P. C.? *no pertenezco al partido*
¿Dónde? */* ¿En qué célula estabas? ¿Cuál es el número de tu último carnet del P. que te fué concedido por la célula? *ninguna*

¿Cuáles son los camaradas responsables que presentaron tu demanda de inscripción al Partido?

¿Siguen siendo miembros del P.?

23. ¿Has tenido algunas funciones dirigentes o algún cargo de responsabilidad en el Partido? En lo afirmativo, ¿cuáles y durante cuánto tiempo?

24. ¿Cuál es el trabajo de Partido que has efectuado más? (organización, etc.)

25. ¿Has participado a algún Congreso o Conferencia Nacional del Partido? ¿Cuáles? ¿Con qué mandato?

26. ¿En qué movimientos obreros has participado? (Huelgas, manifestaciones seguidas por luchas en la calle, etc.)

27. ¿Has sido detenido? ¿Cuántas veces? ¿En qué fechas? *Si una vez en nov. 1933 por falta de documentación aquí en España, Valencia*

28. ¿Has pasado delante de los Tribunales? ¿Cuántas veces? ¿Cuándo?

¿Bajo qué acusaciones?

¿Qué Tribunal te juzgó?

29. ¿Has sido juzgado solo o con otros camaradas? En este último caso, ¿cuáles son sus nombres?

30. ¿Qué condena te ha sido infligida?

¿En qué cárcel has estado? ¿En qué campo de concentración, campo de trabajo has pasado tu condena?

¿En qué fecha has sido liberado?

¿Has aprovechado de disposiciones de amnistía u otras especiales que han abreviado tu estancia en las cárceles o provocado tu liberación? En caso afirmativo, ¿cuáles?

31. ¿Has efectuado un trabajo del P. en países y en momentos en los cuales el Partido estaba obligado a vivir en la ilegalidad? ¿Dónde, cuándo, y qué trabajo?

32. En tu país, ¿cuáles son las ciudades que conoces, además de la tuya? *Tatambul, Samsum.*

Annex 4: Document que el Partit Comunista Espanyol feia omplir als brigadistes. En ell apareix com el voluntari no pertany al partit.

Font: RGASPI: Fons 545, inventari 6, fitxer 438/2 bis

http://sovdoc.rusarchives.ru/Final_s/KOMINT00875/DIR0002/IMG0069.JPG

50. ¿Has escrito artículos para los periódicos? *Si*
 ¿Sobre qué problemas? *Literarios y etnográficos* En qué periódicos?
Enciclopedia Balcanica (Bélgica), "Luz", "Reichspost" y diario alemán

d) Capacidades y experiencias militares

51. ¿Has sido soldado (movilizado o voluntario) en el Ejército de tu país? *No* ¿En qué época? */*
 ¿Cuánto tiempo? */* ¿Dónde? */*
 ¿En qué regimiento? */* ¿Cuál era tu posición durante las sublevaciones revolucionarias de 1917-18 en tu país? */*
 52. ¿Qué grado o función has tenido en ese Ejército?
 ¿Qué grado tenías en la época de tu liberación?
 53. ¿Has participado a la guerra? */* ¿Cuándo? */* ¿Dónde?
 ¿Has trabajado en el ejército para el partido? */*
 54. ¿Tienes conocimientos militares prácticos o técnicos particulares? */*
 ¿Cuáles? */*

e) Vida en España

55. ¿Cuándo has llegado a España? *15. I. 1937.*
 56. ¿Por qué medios? *personales*
 57. ¿Con qué objetivo has venido a España? *para alistarme*
 58. ¿Qué funciones militares y políticas has tenido en España? *Soldado*
 59. ¿En qué combates has estado? *Ningunos*
 60. ¿Has sido herido? */* ¿En qué circunstancias?
 ¿Has sido declarado inútil para el Servicio Militar? *No*
 ¿Has sido declarado útil para el servicio a la retaguardia? *Si*
 ¿Eres mutilado de guerra? *No*
 61. ¿Estás de vuelta del frente? *No* ¿Por qué motivos? */*
 62. ¿A qué unidad militar has sido afectado? *Base B.V.*
 ¿Dónde estás ahora? (Brigada, Compañía, Hospital, Fábrica, Oficina, etc.)
Censura militar
 63. Durante tu estancia en el Ejército Popular Español, ¿cuáles son las promociones con las cuales has sido distinguido?
Ningunas
 ¿Con qué motivaciones y en qué circunstancias?
 64. ¿A qué organizaciones políticas o populares así como sindicales estás adherido en España? *S. R. J.*
 ¿En qué fecha? *19 febrero 1938* ¿En qué ciudad? *Albacete*
 ¿Quién te propuso? *Wick Engels, S. R. J. 20 E*
 65. ¿Cuáles son los camaradas con los cuales tienes más relaciones y cuáles son los responsables que pueden confirmar la exactitud de lo que has afirmado?

(Lugar) *Barcelona* día *23* de *Maio* de 193*8*

FIRMA:

Stendel Luerns

Fotografía

NOTA: El Partido expulsa a todos los que dan falsos informes o tratan de engañarlo.
 Los compañeros deben informar sobre todas sus actuaciones; en caso que quieran tener máxima garantía de conspiración, pueden entregar el cuestionario directamente en manos del Comité Central del P. C. E.

Annex 5: Document que el Partit Comunista Espanyol feia omplir als brigadistes. En ell apareix com el voluntari no pertany al partit.

Font: RGASPI: Fons 545, inventari 6, fitxer 85/74 bis

http://sovdoc.rusarchives.ru/Final_s/KOMINT00855/DIR0007/IMG0071.JPG

25
Barcelona a 9 de Junio de 1938.

R A C T E R I S T I C O :

D E D I V E L I

itan

Albanes. Nac. en 1912. Ingeniero de guerra.
Llegó a España de Albania el 10.I.37.
Ha estado en la XV Brigada E.M. Teniente.
Desde el 17.II.38. en la XV División E.M.
Nombrado Capitan el 10.IX.37. por el E.M. XV División.

Dedi Veli

Guss. Maggi: 939

Capitan Elemento debil enfluenzado por elementos malos, coje posicion contra l partido las B.I. , Hay que vigilarle. 25

~~Dedi~~ Veli Albanese
Dedi

vedere italiani N.19-pagina 58-

25

Annex 6: Document on apareix un informe del brigadista albanès Dedi Veli.

Font: RGASPI: Fons 545, inventari 6, fitxer 85/25

http://sovdoc.rusarchives.ru/Final_s/KOMINT00855/DIR0007/IMG0012.JPG

	2	
22. Gussner, Anton	Sospechoso de Agente de Gestapo. Quiere regresar a Alemania	
23. Kahn, Hugo	Detenido casi dos años en España por sospecha de Agente de Gestapo.	
24. Becker, Klaus	Detenido también en España. Sospechoso de agente de Gestapo.	
25. Lewald, Walter	Demoralizado. Relacion con trozkistas. Quiere regresar a Alemania.	
26. Krafft, Waldemar	Quiere regresar a Alemania.	
27. Frick, Johann	idem	
28. Flory, Gustav		
28. Flory, Gustav	Trabaja abiertamente como Pounista.	
29. Grosschenig, Alois	provocador. Era miembro del POUM.	
30. Klement, Ernst	miembro del Partido Aleman Sindicalista. Mucho tiempo detenido en España.	
31. Schmitt, Karl	Elemento declasado.	
32. Winkler, Richard	Miembro del Part. Alem. Sindicalista. Relacionado con el movimiento del Mayo en Barcelona.	
33. Hoffmann, Hermann	Expatriado de Francia por agente de Gestapo.	
34. Frank, Karl	austriaco. propaga el regreso a Austria: en relacion con consul	
X 35. Hartung, Hermann austriaco	se dice mayor: Elemento provocador de primera clase. propagador de bulos en este campo; trabaja activamente contra el partido. Detenido en Madrid por espionaje.	
36. Krauss, Anton austriaco	mucho tiempo detenido en España. Ha organizado huelga en España. demoralizado y elemento que roba a los camaradas.	
37. Wutey, Gottfried austriaco	completamente demoralizado. es Provocador. Lucha abiertamente contra nosotros.	
38. Jaeger, Franz austriaco	Lucha contra nosotros. Defiende el trozkismo.	
39. Knoedel austriaco	Trozkista activo. Ataca el part. y a las Brigadas Internacionales. Provocador.	

Annex 7: Document on apareix un llista amb noms de brigadistes sospitosos juntament amb les seves acusacions.

Font: RGASPI: Fons 545, inventari 6, fitxer 62/19

http://sovdoc.rusarchives.ru/Final_s/KOMINT00854/DIR0001/IMG0022.JPG